UN NOU SIT DE TIP BASARABI. RAPORT PRELIMINAR ASUPRA CERCETĂRIILOR
ARHEOLOGICE PREVENTIVE
LA TĂRTĂRIA–*PODU TĂRTĂRIEI VEST* (CAMPANIA 2012)

CORINA BORȘ, LUCIANA IRIMUȘ, VLAD RUMEGA,
SEBASTIAN DOBROTĂ, CĂTĂLIN RIȘCUȚA

A NEW SITE OF BASARABI TYPE. PRELIMINARY REPORT REGARDING THE PREVENTIVE
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS
AT TĂRTĂRIA–*PODU TĂRTĂRIEI VEST* (2012 CAMPAIGN)

The preventive archaeological research campaign 2012 on the site Tărtăria–*Podu Tărtăriei vest* was occasioned by the construction of the A1 motorway. The site was identified following the survey made in 2011 by an archaeological team from the National History Museum of Romania, although there were a series of earlier information concerning the archaeological potential of this area but near to DN7 route and the railway Arad–Alba Iulia. The site is located about 0.3km south of DN 7/E 68 road, north to Tărtăria village, on a plateau situated on the upper left terrace of the Mureș valley. The preventive archaeological investigations took place in spring and summer 2012 (March–July) and led to the discovery of very consistent archaeological vestiges. Throughout an open area archaeological excavation it was fully investigated an area of about 2ha, where 269 archaeological complexes (mostly from the middle Hallstatt period – the Basarabi ceramic style) were investigated. There have been excavated a variety of archaeological remains, e.g. (possible) semi-sunken dwellings, offering pits (with pottery broken *in situ*), refuse and extraction pits, but also certain particular vestiges – two ditches marking the southern and eastern limits of the site, two bronze hoards (comprising 400 bronze and iron objects, dated to the Ha C₁ period – the Bălvănești-Vinț series, 8th c. BC) and a collective grave. Also, there was uncovered a large quantity of pottery of Basarabi type, as well as a great number of metal objects (weapons, tools and adornments of bronze and iron). Considering all the data recorded and the preliminary analysis of the very rich archaeological finds from Tărtăria–*Podu Tărtăriei vest*, this is a very important site from the middle Hallstatt period.

KEYWORDS: *middle Hallstatt period, bronze hoards, collective grave, Basarabi type pottery*

CUVINTE CHEIE: perioada Hallstatt-ului mijlociu, depozite de bronzuri, mormânt colectiv, stil ceramic Basarabi

INTRODUCERE

Situl hallstattian (de tip Basarabi) *Tărtăria–Podu Tărtăriei vest* a fost descoperit cu ocazia lucrărilor de diagnostic arheologic și cercetare preventivă întreprinse, de către o echipă de arheologi de la Muzeul Național de Istorie a României (MNIR), în perioada 2011–2012 (PI. VIII). Aceste investigații arheologice s-au desfășurat în cadrul Programului Național de Cercetare „Autostradă”, coordonat de MNIR, prin dr. Paul Damian¹.

Situl este localizat în jud. Alba, com. Săliște², satul Tărtăria. Ținând cont de toponimele locale, situl a fost denumit *Tărtăria–Podu Tărtăriei vest*, pentru a face distincția clară de bine-cunoscutul sit neolitic (anume *Tărtăria–Gura Luncii*). Situl hallstattian este situat în punctul *Podu*

¹ Dorim să mulțumim și pe această cale, dr. Paul Damian pentru oportunitatea de a efectua cercetări în cadrul acestui sit.

² Actuala denumire Săliște este una de dată recentă (1964–1965). Anterior, vreme de peste cinci secole, această localitate a fost cunoscută sub numele de Cioara (în maghiară: *Alsócsőra*, în germană: *Krähendorf/Tschora*), prima sa atestare documentară datând din 1458. De asemenea, este de menționat și existența hidronimului Cioara (în maghiară: *Csőrapatak*), pârau afluent stâng al Mureșului, situat la vest de comuna Săliște și satul actual Tărtăria.

Tărtăriei vest, pe a doua terasă a Mureșului, pe malul stâng, la S de DN7 și la V de DC705E (PI. II). Zona acestuia, denumită provizoriu – cu ocazia lucrărilor de diagnostic din toamna anului 2011 – Tărtăria 1, a fost delimitată preliminar între km 14+100 și km 14+5100 pe traseul autostrăzii A1 – tronson 1, existența potențialului arheologic fiind ulterior confirmată – prin cercetare de tip „open area excavation” – între km 14+240/250 și km 14+540. (PI. IX)

Suprafața reperată a sitului³ este de peste 150.000 m.p. (peste 15 ha). În contextul cercetărilor arheologice preventive ocazionate de lucrările de construire a autostrăzii A1, tronson Orăștie – Sebeș, a fost investigată din punct de vedere arheologic o suprafață din porțiunea delimitată a sitului însumând 50.546 m.p. (5,05 ha), respectiv a fost cercetată exhaustiv prin săpătură arheologică preventivă de tip „open area excavation”⁴ o zonă totalizând 18.374 m.p. (1,83 ha).

Descoperiri arheologice (din perioada Hallstatt-ului mijlociu) ce pot fi puse în legătură cu situl Tărtăria–Podu Tărtăriei vest – imediat spre nord și est de acesta – sunt cunoscute de la jumătatea secolului XX⁵, acestea fiind prilejuite de lucrările la șoseaua națională Alba Iulia/Sebeș – Deva (PI. III). Trebuie menționat însă că este vorba de descoperiri întâmplătoare și cercetări de teren de mică amploare, toate acestea fiind făcute în afara ariei sitului delimitat în toamna anului 2011 și primăvara anului 2012, respectiv cercetat în campania 2012 de echipa de arheologi din cadrul MNIR. Mai mult decât atât, localizarea și reperele geografice/topografice referitoare la cercetările de teren și descoperirile mai vechi sunt de cele mai multe ori destul de relative, existând astfel unele confuzii inerente⁶.

În urma solicitării firmei STRABAG S.R.L. adresate MNIR, în prima parte a trimestrului I al anului 2012, între cele două părți s-a încheiat un contract de prestări servicii în vederea efectuării lucrărilor de cercetare arheologică preventivă pe traseul viitoarei autostrăzi A 1 Orăștie–Sibiu, Lot 1 Orăștie–Sebeș (km 0→km 24+110), în scopul întocmirii documentațiilor de specialitate necesare derulării procedurii de descărcare de sarcină arheologică, în conformitate cu prevederile legale.

Evaluarea arheologică (teoretică și de teren) desfășurată în perioada octombrie–decembrie 2011, cât și cercetarea arheologică preventivă efectuată în perioada lunilor martie–iulie 2012 au fost realizate în conformitate cu legislația în vigoare privind protejarea patrimoniului arheologic (OG nr. 43/2000 cu modificările ulterioare, OMCC nr. 2392/2004 și OMCPN nr. 2613/2011), în baza autorizațiilor emise de către Ministerul Culturii și Patrimoniului Național – Direcția Patrimoniul Cultural. Echipa de cercetare în teren a fost coordonată de dr. Corina Borș (responsabil științific, arheolog specialist), fiind alcătuită din 4 arheologi, angajați permanenți sau contractuali în cadrul Muzeului Național de Istorie a României, respectiv un arheolog din cadrul Muzeul Civilizației Dacice și Romane (Deva), în baza unui contract instituțional de subcontractare.

³ Suprafața sitului denumit convențional Tărtăria–Podu Tărtăriei vest este cu mult mai mare decât zona afectată de lucrările de construire a autostrăzii A1 Orăștie–Sibiu (PI. III, VII), după cum vom arăta în cele ce urmează. Astfel, coroborarea informațiilor bibliografice (RepAB 1995, 186; Ciugudean 1997, 148; Ursuțiu 2002, 98 care preiau o serie de referințe mai vechi) cu observațiile directe efectuate în cursul săpăturilor arheologice preventive și materialele arheologice descoperite în periegezele efectuate în perioada martie–august 2012 indică existența unei stațiuni preistorice de mari dimensiuni (de peste 10 ha) situată în partea nordică a zonei denumită Podu Tărtăriei, situat la S de DN 7, pe malul stâng al Mureșului, în raza administrativă a satului Tărtăria, între Valea Ciorii la vest și Valea Rea la est. Foarte probabil această așezare preistorică a fost afectată succesiv, în părțile de nord și nord-est, în cursul secolului al XIX-lea de construirea căii ferate Arad–Alba Iulia (1867–1868), iar în cel următor de construcția DN7 și DC705E.

⁴ Pentru detalii privind noțiunea de „open area excavation” vezi *infra* nota 12.

⁵ Horedt 1947–1949, 44–49; RepAB 1995, 186–187

⁶ Ursuțiu 2002, 98–99. În sinteza sa privind etapa mijlocie a primei epoci a fierului în Transilvania, A. Ursuțiu presupune — în mod eronat, căci datele primare nu sunt incerte — că informațiile din Repertoriul Arheologic al județului Alba și cele publicate de Ciugudean 1997 ar fi incorecte și de fapt cele două puncte cu descoperiri de tip Basarabi — situate de o parte și de alta a DN7 — ar constitui vestigiile unei singure așezări. În opinia noastră există trei posibilități în ceea ce privește materialele de tip Basarabi indicate în literatura de specialitate ca provenind din această zonă: ori descoperirile făcute la N de DN7 și calea ferată Arad–Alba Iulia, pe prima terasă a Mureșului, în punctul Tărtăria–Gura Luncii, reprezintă material în poziție secundară (fiind recoltate din arătură) provenit din așezarea cercetată de noi în anul 2012, caz în care suprafața sitului este foarte mare, zona ocupată de acesta având o deschidere pe direcția S–N de peste 600 m, sau este vorba de două zone de locuire distincte (una situată pe prima terasă a Mureșului, iar cealaltă pe a doua), ori ambele puncte semnalate pe terasa inferioară reprezintă numai locuri de unde a fost recuperat material în poziție secundară („scurs”) din situl aflat pe terasa a II-a (superioară). În sprijinul acestei ultime ipoteze credem că pledează și o descoperire mai recentă (2000) din punctul Tărtăria–Pietroșița (Ghenescu, Sana, Ștefu 2000, 82–83), situat pe prima terasă a Mureșului, la circa 1 km NE de situl Tărtăria–Podu Tărtăriei vest.

Având în vedere că între cele mai apropiate semnalări (referitoare la materiale din perioada așa-numitei culturi Basarabi) și zona propriu-zis investigată în campania 2012 este o distanță de circa 400 m, se poate afirma că existența certă a sitului Tărtăria–Podu Tărtăriei vest a fost stabilită cu ocazia lucrărilor de diagnostic arheologic efectuate de o echipă de arheologi din cadrul MNIR în toamna anului 2011⁷. Cu acel prilej, dar și în cursul campaniei arheologice 2012 au fost efectuate o serie de recunoașteri de teren, precum și o documentare istorico-arheologică generală (Pl. I, II). De asemenea, având în vedere definitivarea traseului viitoarei autostrăzi A1 – tronson 1, arheologi din cadrul MNIR au efectuat mai multe sondaje care să permită o delimitare mai exactă a zonelor cu potențial arheologic pe traseul viitoarei căi rutiere între Orăștie și Sebeș, implicit și în zona Tărtăria (Pl. VIII). Este de amintit faptul că la finalul deceniului trecut, o echipă de arheologi de la Muzeul Național al Unirii Alba Iulia au efectuat lucrări preliminare de diagnostic arheologic în legătură cu construirea viitoarei autostrăzi A1, însă la vremea respectivă proiectul acesteia nu era pe deplin stabilit.

Trebuie menționat că în ultimele decenii, zona sitului a fost puternic afectată de lucrări agricole, fapt observabil atât pe imagini aeriene și hărți de arhivă, cât și direct, cu prilejul cercetărilor din anii 2011–2012⁸. (Pl. II, V, VII)

Cercetările arheologice cu caracter preventiv, efectuate în primăvara și vara anului 2012, de-a lungul a circa 16 săptămâni (de lucru efectiv în teren), în perioada 17 martie – 25 iulie 2012 (program de lucru 10 ore zilnic, 6 zile pe săptămână cu excepția zilelor cu intemperii⁹), au confirmat – pe de-o parte – prezența substanțială a potențialului arheologic semnalat anterior, cu mențiunea că s-a dovedit a fi vorba de descoperiri încadrabile în perioada Hallstatt-ului mijlociu (perioada culturii Basarabi/Ha B₃–C, secolele IX–VIII a. Chr.) și nu – cum s-a crezut inițial – aparținând epocii bronzului¹⁰, iar pe de altă parte au condus la descoperirea unei fortificații (val cu palisadă), databilă preliminar în perioada Evului Mediu timpuriu (secolele X–XII ?), vestigiu arheologic necunoscut anterior¹¹ (Pl. XI, XIII, XIV, XXI–XXIII). Astfel, au fost identificate și investigate exhaustiv 269 de complexe și contexte arheologice distribuite pe o suprafață de circa 2 ha, între km 14+240/250 și km 14+540 ai traseului autostrăzii A1: Orăștie–Sibiu, tronson 1 (km 0–km 24+110), respectiv în partea nordică a zonei de relocare a DC705E (Pl. IX, XI–XIV).

În acest context a fost investigată exhaustiv, prin săpătură arheologică de tip „open area excavation”¹², o suprafață de aproximativ 20.000 m.p. (2 ha), situată între km 14+100 și km 14+540 ai autostrăzii A1, anume în ampriza acesteia cu o deschidere de circa 90–100¹³ m și în partea nordică a zonei de relocare a DC705E (o suprafață adițională de cercetare cu dimensiuni de circa 120 m lungime și 35–40 m lățime, afectată în extremitatea sa nordică de existența unor magistrale de gaze).

Cercetare arheologică preventivă, efectuată în campania 2012, a urmărit să determine, pe cât mai mult posibil, caracteristicile și poziționarea spațială a eventualelor vestigii arheologice în

⁷ De remarcat faptul că toate semnalările din bibliografia de referință sunt localizate exclusiv în zona primei terase a Mureșului (de fapt a doua terasă din punct de vedere geologic, n.n.), principalele repere indicate fiind traseul DN7, calea ferată Arad–Alba Iulia și cantonul Haltei C.F.R. Tărtăria.

⁸ De asemenea, folosința terenurilor pentru lucrări agricole și efectuarea ritmică a unor arături adânci a fost confirmată de diverși localnici, fie angajați temporar ca muncitori necalificați pentru lucrări arheologice în primăvara – vara 2012, fie de diverși localnici care au vizitat săpăturile și cu care am discutat direct. Între aceștia îi amintim pe preotul Gheorghe Marin și doamna Viorica Neghină, din satul Tărtăria, cărora le mulțumim și cu această ocazie pentru informațiile utile oferite.

⁹ Perioadă foarte ploioasă în special în lunile aprilie–mai, astfel că în total pentru perioada 17 martie–25 iulie 2012, s-au înregistrat peste 3 săptămâni cumulate de zile de ploaie. De asemenea în același interval a existat o săptămână de pauză de lucru în teren, datorită vacanței de Paște (12–18 aprilie 2012).

¹⁰ Damian *et alii* 2012, 280, nr. 156

¹¹ Cu prilejul lucrărilor de diagnostic arheologic în toamna anului 2011, limita estică a sitului Tărtăria 1 (denumire convențională) a fost stabilită la km 14+500. În primăvara anului următor, în luna mai 2012, Beneficiarul ne-a comunicat modificarea proiectului inițial de construire, prin includerea unei zone suplimentare necesară pentru relocarea DC705E. În acest context, cercetarea a fost extinsă spre E, prilej cu care au fost identificate urmele unei fortificații în porțiunea dintre km 14+500 și km 14+540. Vezi *infra*, secțiunea *Scurtă prezentare a strategiei de săpătură*.

¹² Principiul pe care se bazează săpătura de tip „open area excavation” (n.n. săpătură în suprafață deschisă), este acela că astfel — în chip ideal — este investigat întregul sit, prin expunerea, înregistrarea și îndepărtarea fiecărui „depozit” arheologic, în mare măsură în ordinea inversă a formării respectivelor depuneri. De exemplu, vezi Drewett 2011, 92–93.

¹³ În prima lună de cercetare limitele de expropriere necesare pentru construirea viitoarei autostrăzi nu au fost marcate în teren de Beneficiar, iar ulterior au survenit o serie de modificări subsecvente ale proiectului în sensul extinderii considerabile a ariei de cercetare arheologică preventivă.

cuprinsul zonei direct afectate de viitoarele lucrări de construire a autostrăzii amintite. Astfel, au fost utilizate diverse metode, tehnici și bune practici uzuale în domeniul arheologiei preventive și al cercetării de teren vizând salvagardarea prin înregistrare (*preservation by record*¹⁴) a contextelor și vestigiilor arheologice.

DATE FIZICO-GEOGRAFICE PRIVIND SITUL¹⁵

Situl arheologic Tărtăria–*Podu Tărtăriei* vest este situat la circa 0,3 km sud de traseul DN 7/E 68, în raza administrativă a satului Tărtăria, com. Săliștea (fostă Cioara), jud. Alba, respectiv în partea dreaptă a DC705E, care asigură accesul din drumul național către localitatea amintită (coordonate: latitudine – 45°56'36,82"N /longitudine – 23°24'28,69"E, altitudine 231 m). Situl se află pe malul stâng al Mureșului, pe a doua terasă a râului, în extremitatea nordică a acesteia, fiind mărginit la E de pârâul Valea Rea, iar la V de pârâul Cioara. (PI. I, II)

Teritoriul comunei Săliștea are formă relativ liniară, orientată pe direcția NE–SV, cu două ramificații spre sud. Comuna este situată în partea sudică a județului Alba, ocupând un areal care suprapune în bună parte bazinul hidrografic al văii Cioara. Comuna Săliștea se află la o distanță de 27 km de municipiul Alba Iulia, la 25 km de orașul Cugir și la 21 km de Sebeș. Comuna se învecinează cu următoarele localități: spre N cu comuna Blandiana, către NE cu comuna Vințu de Jos, spre E cu comuna Pianu, către V cu orașul Cugir și spre NV cu comuna Șibot.

Din punct de vedere geografic situl se află în Depresiunea Transilvaniei, aceasta formându-se ca urmare a unor procese tectonice succesive ce au determinat apariția lanțului muntos carpatic. Depresiunea Transilvaniei este situată în interiorul arcului carpatic, având o altitudine medie de 400–600 m. Din punct de vedere hidrografic zona aparține bazinului râului Mureș. Valea Mureșului formează limita dintre Câmpia deluroasă a Transilvaniei, în centru și Dealurile Târnavelor, în sud, cu un relief mai proeminent. Culoarul Mureșului este una din subdiviziunile Podișului intracarpatic; acesta se întinde pe o lungime de circa 70 km între localitățile Vințu de Jos și Turda¹⁶. Întrucâtva artificial, la vest de Vinț și până la Orăștie, valea Mureșului este cunoscută și sub denumirea de Culoarul Orăștiei. Zona depresionară a Culoarului Orăștie este de origine post-tectonică, fiind caracterizată prin înălțimi relativ mici (200–300 m) și pante de scurgere reduse, în care întâlnim șapte terase, de origine cuaternară¹⁷.

Valea Mureșului mijlociu constituie o micro-zonă geografică deosebit de propice locuirii, atât prin caracteristicile sale morfologice (zone de luncă cu terase având altitudini relative joase și medii alternând cu terase mai înalte, mai largi, etajate pe două sau chiar trei niveluri¹⁸), cât și prin cele climatice (un climat blând, mediu temperat favorizat de existența fenomenului particular al acțiunii *föhn*-ului dinspre pantele Munților Apuseni și intruziuni de aer cald dinspre zona Banatului, vânturile dominante fiind pe direcția sud-vest¹⁹).

¹⁴ Prin acest termen se înțelege – în general – identificarea și cercetarea exhaustivă a unor situri (vestigii) arheologice, efectuate în contextul amenințării integrității acestora de către viitoare activități de construire sau în cel al realizării unui studiu de impact asupra mediului (situație prevăzută în Convenția Valletta și legiferată în legislația românească referitoare la protejarea patrimoniului arheologic). O asemenea abordare este complementară – după caz, în funcție de semnificația și importanța descoperirilor – demersului de conservare *in situ* a unora dintre vestigii, precum și cu o serie de măsuri preventive ce pot fi întreprinse pentru a salva un sit identificat, dar neexcavat. Conceptul de „prezervare prin înregistrare”/„salvagardare prin studiu” este relativ nou și relativ neclar explicat – pentru moment – în cadrul politicilor de protejare a patrimoniului arheologic prevăzute de legislația românească de specialitate, dar este aplicat – pe scară largă – în numeroase țări europene și în SUA. Pentru mai bună înțelegere a acestui concept în practica arheologică internațională vezi: *preservation by record* – Roskams 2001, 35–36; Grant *et alii* 2005, 27–28, 128–129; PPG16, secțiunea 25; *mitigation through data recovery* – Neumann, Sanford 2001, 201–242; Green 2002, 104–105; Grant *et alii* 2005, 129; *sauegarder par l'étude* – în sensul dat în Franța de legea arheologiei preventive, respectiv Legea nr. 2001–44/2001.

¹⁵ La redactarea acestui subcapitol au fost utilizate o serie de informații disponibile pe site-ul oficial al Primăriei com. Săliștea, la adresa <http://www.comuna-salisteia.ro/ro/index.php> [accesat în data de 17.01.2013].

¹⁶ Tufescu 1966, 198

¹⁷ Popa 2011, 20

¹⁸ Tufescu 1966, 203

¹⁹ Geografia, I, 248

Din punct de vedere geologic, pe teritoriul județului Alba sunt întâlnite două mari unități tectonice structurale: autohtonul danubian și pânza getică²⁰. Astfel, Carpații Meridionali aparțin zonei cristalino-mezozoice, iar cea a Carpaților Apuseni de sud zonei sedimentar vulcanice. Situat pe cursul mijlociu al Mureșului, Culoarul Orăștiei aparține unei depresiuni intramontane încadrată la N de munții Trascăului, la S de Munții Șureanu, la E de Depresiunea Transilvaniei și la V de Munții Poiana Ruscă. Per ansamblu, Culoarul Orăștiei are un caracter deluros în partea sa sudică, în vreme ce partea nordică este alcătuită din terase și lunci²¹. Caracterizarea Culoarului Orăștiei ca depresiune deluroasă nu reflectă cu exactitate trăsăturile orografice, pentru că de fapt numai aproximativ o treime din suprafața sa are o fragmentare deluroasă. Cealaltă parte – mult mai întinsă – este o asociere de câmpuri și șesuri aluviale dispuse în trepte cu aspectul unei adevărate câmpii de terase, construite de-a lungul cursului Mureșului. Aspectul zonei este modelat de contribuția substanțială a cursurilor de apă venite dinspre Munții Șureanu, ceea ce a determinat o asimetrie pronunțată a întregului culoar. Râul Mureșul, situat spre nordul acestei unități geografice, și-a format o luncă destul de largă (2–5 km), lipită de poalele Munților Metaliferi. Terasale de pe stânga văii Mureșului sunt dispuse pe 6–7 nivele, iar cea mai veche ajunge la 140–150 m înălțime relativă. Pe alocuri, terasale inferioare au o întindere mai amplă, de câțiva kilometri și sunt numite de localnici „câmpuri” (de exemplu, Câmpul de Sus, Câmpul de Mijloc, Câmpul de Jos, Câmpul Pâinii). Toate nivelurile sunt îndreptate către lunca Mureșului, iar pe alocuri par că se desprind unele din altele, ceea ce le conferă un aspect piemontan. Relieful mai înalt se desfășoară lângă abruptul munților, ca o prispă deluroasă, formată dintr-un ansamblu de culmi aproape paralele, dar și cu ramificații secundare, ici și colo conturându-se mici noduri orografice, care însă nu ating în nici un punct altitudinea de 600 m. Toate aceste culmi, la altitudinea de 400–450 m, cu tendință de înălțare spre marginea muntelui până la 500 m, se asociază într-o singură treaptă piemontană.

Din punct de vedere geografic, teritoriul comunei Săliștea cuprinde două forme de relief: zona de luncă și terase joase ale râului Mureș și afluenților acestuia, respectiv zona de terase înalte și podiș, foarte propice practicării agriculturii, iar în partea de sud zona de dealuri, un relief fragmentat de afluenți și pâraie de munte mai puțin favorabile dezvoltării agriculturii. Pe partea însorită se cultivă viță de vie și pomi fructiferi. De asemenea, în cuprinsul comunei (în partea sa sudică) există pășuni și fânețe naturale destul de întinse.

În ceea ce privește reperele hidrografice, zona sitului în discuție este mărginită la N de valea mijlocie a Mureșului, la E de Valea Tărtăriei (Valea Rea) și la V de pâraul (valea) Ciorii. Este de remarcat faptul că râul Mureș produce inundații dese, catastrofale uneori pentru producția agricolă; ultimele inundații majore cauzate de Mureș în zona com. Săliștea au fost cele din anul 1995 care au durat cca 7 zile. Teritoriul comunei este străbătut, pe direcția N–S, de cursul văilor Cioara, Tărtăria și Pietroasa, care de asemenea, în ultimii ani produc inundații locale.

Dealurilor înalte le corespund solurile brune și brune-roșcate de pădure, slab sau puternic podzolite sau podzolite secundar, în vreme ce pe terasale și dealurile piemontane din depresiuni sunt frecvente asocierile de cernoziomuri, soluri brune de terasă, solurile brune și cele brun roșcate de pădure²². De-a lungul văii Mureșului, râu cu luncă extinsă, există soluri aluviale, gleice și cernoziomuri levigate. Predominarea suprafețelor orizontale și slab înclinate a favorizat păstrarea unor soluri evolute, în egală măsură pe culmile piemontane împădurite, pe terase, în luncile Mureșului și afluenților lui, precum și pe versanții slab înclinați, acoperiți cu deluvii stabile. Aceasta nu înseamnă că pe versanții moderat și puternic înclinați din dealurile văilor mai importante și din vecinătatea munților, sau pe frunțile (boturile) teraselor nu apar soluri erodate, rogosoluri și chiar rocă la zi, cu precădere sub influența activităților antropice de dată recentă.

Pentru micro-zona geografică unde este situat situl sunt întrunite caracteristicile unui climat continental moderat de deal. Punctual, arealul com. Săliștea este situat într-o zonă destul de ocrotită, cu temperaturi medii anuale între 5–9 grade și o cantitate medie anuală de precipitații de peste 600 ml. Vânturile cele mai frecvente bat dinspre vest, concentrându-se de-a lungul văilor mai mari. Mici diferențe de climă se înregistrează pe versanții sudici care sunt favorabili viticulturii și pomiculturii.

²⁰ *** 1982, 513

²¹ *** 1982, 514

²² *** 1982, 33

Ca fenomene meteo negative pentru zona în discuție sunt de notat înghețurile târzii și brumele timpurii, dar și cețuri frecvente în diminețile și serile de primăvară și toamnă.

Documentele cartografice din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea²³ nu conțin foarte multe detalii, dar este clar observabil că zona sitului cercetat, aflat în vecinătatea satului Tărtăria, nu era împădurită, fiind de presupus practicarea agriculturii (Pl. I). Pentru zona sitului în discuție sunt de remarcat însă două detalii conținute de harta ridicării topografice iosefine și anume: 1. existența pe latura estică a sitului, paralel cu actualul traseu al DC705E (dar nu în Valea Tărtăriei ci pe versantul vestic al acestuia) al drumului denumit „Drum Trajan” (fără însă alte precizări legate de existența unor vestigii antice, așa cum este cazul pentru alte localități învecinate ca de ex. Șibot); 2. existența în partea nordică a terasei pe care se află situl a vechiului drum Orăștie–Sebeș și a unui han (birt) (marcat clar cu denumirea *Wirthshaus*) chiar în capătul nordic al văii Tărtăria (identificată cu toponimul „*Valje din Scholz*”). Din păcate, următoarele două cartări habsburgice realizate în secolul al XIX-lea nu conțin date suplimentare. Practicarea intensivă a agriculturii, începând cu a doua jumătate a secolului XX, în zona sitului este un fapt cert – stabilit pe baza mărturiilor localnicilor și a observațiilor stratigrafice directe – și a reprezentat un factor determinant de perturbare a depunerilor arheologice.

*

* *

Prima atestare documentară a actualei comune Săliștea (și implicit a localității Tărtăria), ca vatră de sat, este reprezentată de un document din 4 noiembrie 1310, care menționează faptul că regele Carol Robert a dăruit comitelui Reneriu din Vințu de Jos, satul Archișul Românesc („*pământ aflător între pământurile Vinerea, Archișul Săsesc și Pian*”). Alături de această așezare medievală apare amintit și satul Drejman (atestat încă din iunie 1375, conform unui document emis la Sibiu). Cele două vetre de sat au fost – cel mai probabil – numite după văile Archiș și Drejman. Există mărturii documentare ulterioare potrivit cărora satul Cioara – atestat la 23 mai 1458 – s-a format prin unirea celor două vetre Archiș și Drejman, în jurul curții familiei nobiliare Barcsay, care prin cei doi fii Ioan și Ladislau ai Elisabetei, apar ca moștenitori ai domeniului Archișul Român într-un document datat 3 martie 1340. Într-un act emis la Turda, în 14 aprilie 1508, familia Barcsay, pe lângă proprietățile din comitatul Hunedoara și comitatul Alba, dețineau de asemenea Cioara, Archiș și

²³ *Ridicarea topografică iozefină* (în germană *Josephinische Landesaufnahme*), denumită și *Prima ridicare topografică*, este cel dintâi proiect unitar de ridicare topografică la nivelul Imperiului Habsburgic. Cele 3589 planșe inițiale, desenate și colorate de mână, au fost apoi completate până la 4096 de secțiuni. Această lucrare a fost denumită după împăratul Iosif al II-lea. În prezent aceste documente istorice sunt păstrate în Arhiva de război (Kriegsarchiv) a Arhivelor de Stat ale Austriei. Realizarea hărților Imperiului Austriac din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea a avut o motivație militară: în timpul Războiului de Șapte Ani (1756–1763), trupele austriece au simțit acut lipsa unor hărți precise. Ca urmare, în 1764, feldmareșalul Leopold Josef von Daun i-a propus împărătesei Maria Tereza să ordone ofițerilor din Statul Major General să cartografieze unitar toate țările componente ale Imperiului. Până la această dată, realizarea hărților era în atribuția proprietarilor funciari, care comandau hărți ale proprietăților lor. În data de 13 mai 1764, după ce a primit încuviințarea suveranei, Consiliul de Război (Hofkriegsrat) a dat ordinele de începere a primei ridicări topografice generale la nivelul Imperiului Austriac. Ridicarea topografică începută sub domnia Mariei Tereza a fost terminată sub cea a lui Iosif al II-lea. Hărțile erau realizate la scara de 1 țol vienez = 400 klafteri vienezi (ceea ce corespunde aproximativ cu scara de 1:28.800). Variațiile de altitudine erau redată prin hașuri și nu prin curbe de nivel. Având la bază aceste ridicări topografice, s-au confecționat hărți la scara de aproximativ 1:115.200. Și acest set este considerat ca fiind parte din *Josephinische Landesaufnahme*. Cea de a doua ridicare topografică *Zweite oder Franziszeische Landesaufnahme* (cea de-a doua sau ridicarea franciscană) este o realizare de seamă a ridicărilor topografice care au avut loc în Imperiul Austro-Ungar. Realizarea ei a fost inițiată în timpul domniei lui Francisc I (1804–1835), primul împărat al Imperiului Austriac și ultimul împărat al Sfântului Imperiu Romano de națiune germană. Conținutul, desenul și estetica sunt remarcabile. Deși datorită duratei mari a ridicării (1806–1869) nici din punctul de vedere al conținutului și nici ca realizare tehnică nu poate fi considerată unitară, experiența ultimilor ani ne demonstrează că planurile respective pot fi utilizate și la ora actuală. Cea de-a treia ridicare topografică, *Franzisco-Josephinische Landesaufnahme* sau *Dritte Landesaufnahme*, și-a primit numele după cel al împăratului Franz Joseph I. Aceasta a fost realizată între 1869 și 1887. Planșele de bază, așa numitele *Aufnahmeblätter*, au fost ridicate la scara 1:25000 sau 1:12500, iar așa-numitele hărți speciale au fost ridicate la scara 1:75000. Resursă cartografică este disponibilă on-line la adresa <http://earth.unibuc.ro/download/harile-austriece-1910-reproiectate-in-stereo70> (accesată la 05.06.2013).

Drejman. În ceea ce privește toponimul Tărtăria acesta apare clar atestat odată cu secolul al XVIII-lea, fiind menționat pe hărțile iosefine, deși există unele indicii privind utilizarea sa anterioară, posibil încă din secolul al XIII-lea, cel mai probabil în legătură cu invaziile tătare în zona Transilvaniei.

SCURT ISTORIC AL DESCOPERIRILOR ARHEOLOGICE ÎN ZONA LOCALITĂȚII TĂRTĂRIA

Semnalările unor descoperiri arheologice fortuite în zona com. Săliștea (fostă Cioara) datează de la începutul secolului al XIX-lea, anume în 1821 fiind descoperit la est de sat, către Pianu de Sus, un tezaur de obiecte de podoabă dacice databil în secolul I a. Chr.²⁴ La jumătatea secolului al XIX-lea, M. Ackner, notează existența unor urme de cetate veche pe coasta de sud-vest a dealului de lângă sat, fără alte precizări; informația însă nu se regăsește în repertoriul arheologic al lui I. Marțian (1920). Un secol și ceva mai târziu, în 1944, D. și I. Berciu efectuează săpături de mică amploare la S de sat, în punctul numit „Săliște”, la confluența pâraielor Archiș și Pietroasa, într-o așezare preistorică cu niveluri de locuire ce au fost atribuite (pe baza materialului ceramic) culturilor Coțofeni și Wietenberg²⁵. Dintr-o serie de alte puncte neprecizate din jurul localității provin o serie de obiecte arheologice databile în epoca bronzului (topor de granit, „secure” de bronz, brățară de bronz, ceramică), perioada dacică (monedă dacică de argint de tip Filip al II-lea), epoca romană (denar republican, denar imperial din perioada lui Vespasian, obiecte mărunte din bronz, o lespede funerară, trei monede din secolul al III-lea p. Chr. și una din timpul lui Constantius). Analizând aceste informații sumare este de presupus că acestea se referă la descoperiri făcute în zona sudică a actualei comune, la peste 1 km distanță de situl Tărtăria–Podu Tărtăriei vest.

În ceea ce privește mențiunile despre descoperirile arheologice asociate propriu-zis satului Tărtăria, cele dintâi dintre acestea datează din prima jumătate a secolului XX, concentrându-se în zona traseului DN7 și a căii ferate Alba Iulia–Arad. Unul dintre punctele de interes este cel de lângă halta C.F.R. Tărtăria, identificat prin toponimul „Gura Luncii”, pe prima terasă (în fapt a doua din punct de vedere geologic n.n.) unde se află binecunoscuta așezare neolitică. Din acest punct, provin o serie de fragmente ceramice caracteristice stilului ceramic Basarabi²⁶ (faza timpurie cf. încadrării lui H. Ciugudean²⁷), însă acestea provin din perieghetză, fiind recoltate din arătură. Din punctul numit „Valea Rea”, deasupra cantonului C.F.R. amintit, dintr-o zonă situată în partea dreaptă față de traseul DN7 (direcția Orăștie–Sebeș) provin o serie de fragmente ceramice aparținând culturii Coțofeni²⁸. La V de aceeași hală C.F.R., în imediata vecinătate a traseului DN7 sunt semnalate alte descoperiri de materiale ceramice atribuite culturii Basarabi²⁹. Pe o terasă învecinată punctului „Gura Luncii”, în partea dreaptă a căii ferate a fost descoperită accidental în 1983 o imitație din argint a unei monede republicane³⁰. Cele mai recente informații despre descoperirile de tip Basarabi din zona Tărtăria sunt cele incluse în volumul monografic privind etapa mijlocie a primei epoci a fierului în Transilvania datorat lui A. Ursuțiu, însă acestea sunt exclusiv preluări ale datelor mai vechi din bibliografia de referință, fără nici o altă completare³¹.

Așa cum menționam anterior, există însă și o serie de descoperiri arheologice (datând din perioada Hallstatt-ului mijlociu) ce pot fi puse în legătură directă cu situl Tărtăria–Podu Tărtăriei vest. Este vorba de săpăturile efectuate de către K. Horedt³², în anii '30 ai secolului trecut, imediat spre nord și est de situl cercetat de noi în anul 2012. (Pl. III)

²⁴ Marțian 1920, 14, nr. 171; Arhiva Repertoriul Arheologic al României (Arhiva RAR), resursă informațională disponibilă on-line la adresa <http://www.cimec.ro/scripts/ARH/RAR-Index/sel.asp> [accesat în 14.12.2012]; RepAB 1995, 163–164

²⁵ Arhiva RAR; RepAB 1995, 163–164

²⁶ Horedt 1947–1949, 55–56; RepAB 1995, 185–186, nr. 1

²⁷ Ciugudean 1997, 148

²⁸ RepAB 1995, 186, nr. 2

²⁹ RepAB 1995, 186, nr. 3

³⁰ RepAB 1995, 186, nr. 4

³¹ Ursuțiu 2002, 98–99; vezi *supra* n. 5.

³² Horedt 1947–1949, 44–49; RepAB 1995, 186–187

Având în vedere descoperirile databile în perioada Hallstatt-ului mijlociu efectuate în campania 2012 în situl Tărtăria–*Podu Tărtăriei vest*, credem că este util să amintim o serie de alte puncte din imediata vecinătate unde sunt cunoscute materiale atribuite perioadei culturii Basarabi, respectiv la Pianu de Jos³³, Unirea³⁴ și Vințu de Jos³⁵, precum și depozitele de bronzuri (încadrate în seria Bălvănești–Vinț/Ha C) de la Blandiana³⁶ și Vințu I–III³⁷. (Pl. IV, LIV)

SCURTĂ PREZENTARE A STRATEGIEI DE CERCETARE ARHEOLOGICĂ

Primele etape referitoare la cercetarea sitului Tărtăria–*Podu Tărtăriei vest* au vizat evaluarea teoretică și recunoașterea pe teren, respectiv diagnosticul arheologic propriu-zis constând în efectuarea unor sondaje arheologice, toate aceste lucrări fiind realizate de specialiști din cadrul MNIR în toamna anului 2011. Cu acest prilej, între km 14+100–km 14+500 ai autostrăzii A1 Orăștie – Sibiu, au fost realizate 24 sondaje arheologice (identificate cu siglele S 511–S 522, S 585–S 589 și S 592–S 598)³⁸. Zona sitului a fost afectată anterior, în cursul secolelor XIX–XX, pe de o parte de lucrări de infrastructură rutieră și feroviară (traseele DN7 și DC705E și cel al căii ferate Alba Iulia–Arad), dar în special de lucrări agricole contemporane (arătură adâncă la aproximativ 0,20–0,30 m).

Odată cu inițierea cercetărilor arheologice preventive, în primăvara anului 2012, ținând cont de natura și caracteristicile sitului, metodologia de lucru a cuprins patru faze principale: faza de documentare, faza de evaluare de teren (periegheză în imediata vecinătate a sitului), cea de cercetare de teren propriu-zisă (săpătură arheologică preventivă) și cea de analiză și procesare post-săpătură. Este de remarcat faptul că echipele de lucru și-au modificat componența de la faza de diagnostic preliminar la cea de diagnostic de teren și apoi la cea de cercetare arheologică preventivă. Pe cale de consecință, faza de documentare, a fost reluată și aprofundată cu ocazia cercetărilor din anul 2012. În principal, s-a avut în vedere realizarea unei documentări de arhivă, pe cât posibil completă, cu privire la diversele categorii de surse istorico-arheologice (texte, fotografii, hărți, schițe etc.), respectiv identificarea și verificarea referințelor bibliografice relevante. În mod evident, s-au adăugat examinări ale unor surse aerofotografice de arhivă și ortofotoplanuri mai recente, precum și realizarea unor observații directe pe teren (în imediata vecinătate a traseului viitoarei autostrăzi din zona de referință) pentru identificarea altor perimetre susceptibile să conțină vestigii arheologice, având în vedere semnalările anterioare din bibliografia de specialitate.

Pe baza observațiilor preliminare efectuate și a materialului arheologic recoltat cu prilejul realizării diagnosticului în teren a fost delimitată o zonă de habitat preistoric, cu urme de locuire databile în epoca bronzului (care odată cu începerea cercetărilor arheologice preventive s-au dovedit a fi din prima epocă a fierului, mai exact perioada Hallstatt-ului mijlociu – epoca stilului ceramic Basarabi). Cu ocazia realizării sondajelor în toamna anului 2011, au fost identificate cinci complexe arheologice (Pl. VIII). De remarcat faptul că sondajele arheologice au fost realizate în absența mărcării exacte în teren, de către Beneficiar, a traseului viitoarei autostrăzi. După cum se va vedea în cele ce urmează concluziile studiului de diagnostic arheologic (2011) au fost numai parțial confirmate de cercetările arheologice preventive din vara anului 2012. De asemenea, de amintit și faptul că traseul viitoarei autostrăzi a cunoscut modificări succesive în perioada martie–mai 2012, fapt ce a impus readaptări succesive a strategiei de săpătură.

³³ RepAB 1995, 145–146

³⁴ RepAB 1995, 199–200

³⁵ RepAB 1995, 207–208

³⁶ Petrescu-Dâmbovița 1977, 162, pl. 385/1–3, pl. 386/1–6; RepAB 1995, 60–62; Bratu 2009, 238

³⁷ Pentru depozitul de bronzuri Vințu I: Soroceanu 1982, 376, nr. 59; Bratu 2009, 371; pentru depozitul de bronzuri Vințu II: Popa, Berciu 1964, 87–100 (= Popa, Berciu 1965, 51–70); Petrescu-Dâmbovița 1977, 164, pl. 391–393; RepAB 1995, 207–210; Bratu 2009, 371; pentru depozitul de bronzuri Vințu III: Aldea, Ciugudean 1987, 79–89; Aldea, Ciugudean 1995, 213–218; Kemenczei 2005, 138, Bratu 2009, 371

³⁸ Conform raportului de diagnostic arheologic realizat de MNIR și predat către Ministerul Culturii și Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniu Cultural Național Hunedoara, documentație de specialitate păstrată în arhiva Secției de Arheologie Pre- și Protoistorică, Clasică și Medievală – Compartimentul Arheologie Preventivă.

Pornind de la datele furnizate de sondajele arheologice efectuate în toamna anului 2011, în zona inițială de delimitare a sitului (14+100 și km 14+500) au fost deschise 16 secțiuni magistrale ($S_{001}-S_{018}$) pentru a clarifica stratigrafia generală a sitului și pentru a stabili cu certitudine caracteristicile generale și densitatea vestigiilor arheologice (Pl. IX). Astfel, s-a putut observa preliminar faptul că vestigiile arheologice se concentrau preponderent în zona cuprinsă între km 14+240/250 și km 14+500; odată cu deschiderea suprafețelor de cercetare (S_I-S_{XI}) acest fapt a fost clar confirmat. Dată fiind modificările succesive ale proiectului de construire, limita nordică a zonei de cercetare a fost reamplasată de 3 ori. De asemenea, detalierea proiectului de construire în zona estică a ariei de interes arheologic a necesitat extinderea săpăturii către E (pe întreaga ampriză a autostrăzii), vestigiile descoperite impunând extinderea limitei sitului până spre km 14+540; pe întreaga ampriză a autostrăzii au fost deschise 6 secțiuni magistrale ($S_{019}-S_{025}$), precum și suprafața de cercetare S_{XII} (Pl. XIII). Nu în ultimul rând, a existat și un al treilea motiv al extinderii zonei necesar a fi cercetate, anume aria de relocare a traseului DC705E, respectiv partea nordică a acestuia, de vreme ce porțiunea sa sudică depășea limita sudică propriu-zisă a sitului³⁹. În acest perimetru adițional de cercetare au fost deschise 6 secțiuni magistrale ($S_{026}-S_{031}$) și o suprafață de cercetare (S_{XIII}), extinderea în suprafață a săpăturii arheologice în porțiunea extrem nordică a ariei de relocare a traseului DC705E fiind imposibilă datorită existenței unei magistrale de gaze (Pl. XIV).

Obiectivele campaniei de cercetare arheologică preventivă în teren au constatat în stabilirea limitelor sitului, identificarea distribuției spațiale, a caracteristicilor și elementelor constitutive ale vestigiilor arheologice, cât și recuperarea tuturor artefactelor și ecofactelor descoperite pornind de la premisa generală a unei investigații de tipul „salvgardare prin înregistrare”. Odată cu începerea săpăturii propriu-zise, pe măsură ce au apărut o serie de structuri arheologice deosebite, precum elemente de delimitare a habitatului preistoric pe laturile de sud și est, zone cu depuneri (votive ?), respectiv fortificația medievală (val cu palisadă) în partea extrem estică a sitului a fost acordată o atenție sporită înregistrării în detaliu a localizării și caracteristicilor acestor vestigii, dar și a materialului arheologic descoperit. Așa cum am menționat anterior, s-a putut observa că pe întreaga suprafață a sitului depunerile arheologice au fost afectate în partea superioară de intervenții antropice contemporane. Astfel, obiectivul principal al echipei de arheologi a constatat în cercetarea exhaustivă a tuturor vestigiilor delimitate în zona afectată direct de lucrările de construire a autostrăzii, respectiv înregistrarea unor informații cât mai detaliate cu privire la structura și tipologia complexelor/depunerilor cercetate, prelevarea tuturor artefactelor de interes arheologic, dar și identificarea altor zone cu potențial arheologic situate în imediata vecinătate – dar în afara – traseului viitoarei căi rutiere.

Principalele constrângeri existente cu privire la derularea cercetărilor arheologice preventive au fost determinate de mai mulți factori, în bună măsură de ordin subiectiv. În primul rând a survenit actualizarea repetată a proiectului tehnic de construire a autostrăzii, fapt ce a impus extinderea zonei de cercetare de mai multe ori, cu mențiunea că limitele de expropriere pentru construirea autostrăzii nu au fost materializate în teren în timp optim în raport cu ritmul săpăturii arheologice, în special în prima parte a campaniei arheologice. Un al doilea factor se referă la fluctuația constantă a forței de muncă (pusă la dispoziție de Beneficiar⁴⁰) și numărul muncitorilor raportat la ritmul alert de lucru, dar și obiectivele și exigențele cercetării raportate la structurile descoperite (în special în ceea ce privește zona extrem estică a sitului). Alți factori de ordin subiectiv au în vedere calendarul de lucrări arheologice pe acest tronson și termenele de lucru ale Beneficiarului, dar și lipsa unei zone de delimitare acceptabilă între zona de construcție și zona de cercetare arheologică (în special începând cu finalul lunii mai și până la încheierea săpăturii). În fine, un alt factor – de această dată obiectiv – este reprezentat de condițiile meteo (lunile aprilie și mai fiind deosebit de ploioase).

³⁹ Este foarte probabil ca partea de SE a sitului Tărtăria-Podu Tărtăriei vest să fi fost afectată de o serie de clădiri și amenajări ale unei fabrici de cherestea construită aici după 2005, conform analizei ortofotoplanurilor din perioada 2005–2012.

⁴⁰ Recunoscând faptul că per ansamblu a existat o bună colaborare cu Beneficiarul, dar în diverse momente ale campaniei arheologice au existat deopotrivă inerente și absolut firești discuții (uneori chiar de pe poziții adverse) între echipa de arheologi și echipa STRABAG, dorim să adresăm mulțumirile noastre pentru sprijinul acordat domnului director Marius Mitrofan, precum și domnilor Nicolae Răscol, Alexandru Fazekaș, Reinhard Winkler, Ingo Retter.

*
* *

Cercetarea arheologică în general, și cu atât mai mult cea preventivă de amploare, necesită gestionarea și documentarea cu acuratețe și precizie, într-un mod standardizat, a datelor înregistrate în teren; acestea cuprind descrierea complexelor/structurilor/contextelor arheologice, documentarea fotografică a acestora și întocmirea unor planuri și hărți care să ilustreze cât mai corect situația din teren⁴¹. Cartarea (transpunerea prin simboluri grafice și prin culori convenționale, pe hărți topografice) reprezintă cea mai fidelă și precisă modalitate de înregistrare a datelor spațiale⁴², devenind tot mai accesibilă și utilizată în domeniul arheologiei în ultimele decenii. Întregul demers este facilitat de utilizarea Sistemelor Informaționale Geografice⁴³ (*Geographical Information System – GIS*), care permit introducerea, arhivarea, gestionarea și analiza unor informații raportate la coordonate geografice, cu ajutorul calculatorului. Un mare beneficiu al acestei aplicații îl reprezintă posibilitatea de a actualiza constant baza de date asociată, păstrând, atât informațiile vechi, cât și cele noi.

Odată cu începerea săpăturilor arheologice din situl Tărtăria–Podu Tărtăriei vest, o echipă topografică, pusă la dispoziție de către Beneficiar, a efectuat toate ridicările topo în cadrul sitului menționat, ca mai apoi să poată fi integrate toate informațiile înregistrate, pentru procesarea datelor post-săpătură într-o manieră accesibilă și bine organizată. Obiectivul principal al acestui demers a vizat înregistrarea în Proiecția Stereografică 1970 (Stereo 70) a tuturor unităților de săpătură (secțiuni magistrale, suprafețe de cercetare) și a structurilor arheologice investigate utilizând o stație totală, conform cerințelor formulate de arheologii din cadrul echipei de cercetare în teren. Încă de la bun început, echipa de arheologi și echipa de topografi a Beneficiarului, au agreeat modalitatea de înregistrare și schimb de date. Astfel, datele au fost măsurate constat, la intervale de aproximativ 5–10 zile (cu excepția primei luni de săpătură), coroborat cu predarea rezultatelor brute către echipa de arheologi în săptămâna imediat următoare efectuării măsurătorilor. În cadrul echipei arheologice, responsabilul științific al șantierului a desemnat – ținând cont de competența în domeniu – un arheolog care a asigurat verificarea și integrarea datelor⁴⁴. Într-o primă fază s-au înregistrat doar unitățile de săpătură (secțiuni magistrale și suprafețe de cercetare) și complexele/contextele arheologice; odată cu extinderea către NE a cercetării în cuprinsul sitului, cu ocazia relocării DC705E a fost proiectat și trasat un sistem de casete, stabilit de echipa arheologică pentru a eficientiza investigarea acestei arii. Astfel, în cazul secțiunilor și a suprafețelor din acest sector, există un set considerabil de coordonate geografice măsurate de la nivelul actual de călcare (toate cotele s-au raportat la nivelul mării) și în diferite faze de extindere, ca în final să fie înregistrată și cota inferioară (pe lângă detaliile de interes arheologic obținute, astfel pot fi furnizate date certe privind lucrările efectuate, inclusiv calcularea volumului de pământ dislocat). În privința complexelor și a materialul special, s-a avut în vedere colectarea datelor într-o manieră cât mai accesibilă și inteligibilă. Astfel, pentru înregistrarea precisă a conturului complexelor investigate s-au înregistrat de la 2 până la 4 puncte⁴⁵, iar pentru materialul special câte unul, iar în cazuri excepționale (depozite, tezaur, schelete și resturi osteologice umane) câte 10–20 de puncte. Toate datele obținute, prelucrate și interpretate, au fost suprapuse pe diverse suporturi cartografice, precum așa-numitele „hărți austriece” (1910, scara 1:200.000)⁴⁶, Planurile

⁴¹ Drewett 2011, 54

⁴² Renfrew, Bahn 2008, 90

⁴³ Renfrew, Bahn 2008, 92–95; Westcott, Brandon 2000, 1–2; Drewett 2011, 54–68

⁴⁴ Această decizie a fost luată pornind de la standardele de bună practică utilizate la nivel european în ceea ce privește desfășurarea cercetărilor arheologice preventive, prin punerea în practică a principiului „salvgardării prin înregistrare”.

⁴⁵ Pentru exemplificare, modalitatea de lucru în cadrul cercetărilor arheologice preventive derulate în cadrul sitului Tărtăria–Podu Tărtăriei vest, a fost următoarea: în urma secționării unui complex a rezultat o axă A–B, care a fost folosită deopotrivă pentru desen și ridicare topografică, caz în care punctele A și B au fost măsurate de la nivelul de conturare și conțin coordonatele x, y, z (unde z reprezintă cota raportată la nivelul mării). Utilizând programul *QuantumGIS* (program *open-source*, care nu necesită licență), s-au încărcat punctele A, B, planul scanat al complexului și s-a procedat la georeferențierea celui din urmă (unde punctul A de pe desen corespunde cu punctul topografic A etc.). Digitizarea s-a făcut manual, pentru fiecare complex în parte (utilizând „*layere*” și transpunerea cât mai fidelă în format digital a conturului complexului).

⁴⁶ Resursă cartografică disponibilă on-line la <http://earth.unibuc.ro/download/harile-austriece-1910-reproiectate-in-stereo70> (accesat la 09.06.2013)

directoare de tragere (perioada interbelică, scara 1:100.000)⁴⁷, Hărțile sovietice (perioada comunistă, scara 1:50.000 și 1:100.000)⁴⁸, Harta Geologică a României (mijlocul anilor '60, scara 1:200.000)⁴⁹ și într-o anumită măsură pe ortofotoplanuri (furnizate de Beneficiar), pentru a urmări evoluția în timp a peisajului și construcțiile care ar fi putut afecta situl de-a lungul anilor.

*

**

Principalele 3 etape ale evoluției spațiale a săpăturii arheologice preventive în cadrul sitului Tărtăria–Podu Tărtăriei vest au fost:

1. cercetarea în porțiunea (inițial) delimitată a sitului, respectiv între km 14+100 și km 14+500 pe întreaga ampriză a autostrăzii, cu observația că limita nordică de expropriere a fost modificată de 3 ori, zona de cercetare fiind extinsă succesiv către N;
2. cercetarea în primul sector adițional (denumit convențional sector E), respectiv cel estic, aproximativ între km 14+500 și km 14+540 pe întreaga ampriză a autostrăzii;
3. cercetarea în al doilea sector adițional, respectiv cel de NE (denumit convențional sector NE), în zona de relocare a DC705E – partea nordică, între metrul 380 și metrul 620 pe o lățime de circa 35–40 m⁵⁰.

Pentru a obține o imagine cât mai pertinentă referitoare la stratigrafia generală și natura sitului Tărtăria–Podu Tărtăriei vest în zona delimitată inițial, prima fază a cercetării arheologice preventive a vizat deschiderea unor secțiuni magistrale pornind de la rezultatele și descoperirile din etapa de diagnostic arheologic. Astfel, o serie de secțiuni magistrale deschise (S₀₀₁–S₀₀₄) au avut în vedere extinderea acelor secțiuni de sondaj (S 511, S 513, S 514, S 585 și S 588) în care au fost identificate – preliminar – vestigii arheologice. Alte secțiuni magistrale (S₀₀₅–S₀₁₈) au fost deschise pentru stabilirea certă a distribuției spațiale a vestigiilor arheologice cu scopul de a determina limitele sitului și în ce măsură acesta urma să fie afectat de lucrările de construire ale viitoarei autostrăzi, respectiv pentru efectuarea unor observații referitoare la stratigrafia generală a sitului. De asemenea, odată cu stabilirea limitelor de E, S și V ale sitului, pornind de la observațiile făcute în secțiunile magistrale mai sus menționate au fost deschise o serie de suprafețe de cercetare (S_I–S_{XI}) în scopul cercetării în detaliu a complexelor/contextelor arheologice. Astfel, a fost înfirmată prezența vestigiilor arheologice în partea vestică a zonei de interes, aproximativ între km 14+100 și km 14+240/260, pe întreaga ampriză a viitoarei autostrăzi.

Datele obținute prin diagnosticul de teren din toamna 2011 și prima etapă a cercetării din campania 2012 (martie–mai) au putut fi coroborate mai exact, indicând în mod evident o concentrare a locuirii preistorice în zona sudică și sud-estică a sitului, cu mențiunea că foarte probabil aceasta a fost afectată anterior – începând cu anul 2005 – de construirea unei fabrici de cherestea, ale cărei clădiri și amenajări existau la momentul începerii săpăturii.

Una dintre cele mai importante observații efectuate în această etapă a săpăturii a fost cea referitoare la existența unei viroage în limita sudică a sitului, o structură naturală cu urme de intervenție antropică care a fost interpretată (preliminar) ca fiind un șanț de delimitare a zonei de habitat preistoric. Practic aceasta constituie limita de S a sitului, traseul său fiind observat pe direcția V–E pe o distanță de peste 250 m⁵¹; dincolo de aceasta, pe platoul către satul Tărtăria, în limita de

⁴⁷ Resursă cartografică disponibilă on-line la <http://earth.unibuc.ro/download/planurile-directoare-de-tragere> (accesat la 09.06.2013)

⁴⁸ Resursă cartografică disponibilă on-line la <http://earth.unibuc.ro/download/hartile-sovietice-50k;>
<http://earth.unibuc.ro/download/hartile-sovietice-1-100-000-reproiectate-in-stereo70> (accesat la 09.06.2013)

⁴⁹ Resursă cartografică disponibilă on-line la <http://earth.unibuc.ro/download/harta-geologica-a-romaniei-scara-1-200-000> (accesat la 09.06.2013)

⁵⁰ Cercetarea arheologică preventivă la S de limita de expropriere pentru tronsonul principal al autostrăzii, respectiv în porțiunea sudică a zonei de relocare a DC705E nu s-a justificat de vreme ce respectiva porțiune de teren fusese deja afectată foarte recent de construcții, în perioada 2005–2012.

⁵¹ Inițial această structură a fost identificată în partea vestică a zonei inițiale de cercetare, fiind identificată cu sigla CPL 004. Ulterior, în colțul de SE al zonei inițiale de cercetare a fost observată o altă structură liniară care a primit sigla CPL 118. În

expropriere a autostrăzii nu au mai fost observate nici un alt fel de indicii cu privire la prezența potențialului arheologic (Pl. IX, X). Aceasta este o structură cu caracteristici aparte, atât din punct de vedere natural (prezența a numeroase izvoare), cât și arheologic (depuneri votive aparte databile în perioada culturii Basarabi / Ha C – depozite de bronzuri, piese de metal, vase întregi/întregibile și fragmente de schelete umane). De asemenea, există două descoperiri ulterioare momentului depunerilor din perioada hallstattiană, anume în partea superioară a acestei structuri au fost descoperite un tezaur monetar databil în perioada Latène și o fibulă de bronz databilă în epoca romană. Tot în acest stadiu al săpăturii a fost stabilit clar faptul că situl continuă spre N, către valea Mureșului, numai partea sa sudică fiind afectată de lucrările de construire a autostrăzii.

În ceea ce privește prima zonă adițională de cercetare (sector E), strategia de săpătură a avut în vedere deschiderea unor secțiuni magistrale de sondaj care să „taie” panta estică a terasei în vederea stabilirii prezenței sau absenței potențialului arheologic în ampriza autostrăzii între km 14+500 și km 14+540. În prima secțiune de sondaj deschisă în acest perimetru (S₀₁₉) a devenit mai mult decât evident faptul că vestigiile arheologice continuau să existe și în această direcție, fiind descoperite urmele unei fortificații (val cu palisadă, incendiată și șanțul adiacent, în bună măsură distrus de amenajarea actualului DC705E) (Pl. XXI, XXII). În continuare au fost deschise alte 5 secțiuni magistrale de sondaj (S₀₂₀–S₀₂₅) – orientate aproximativ V–E, perpendicular pe marginea terasei amintite – care să ofere cât mai multe date despre structura și caracteristicile fortificației. De asemenea, acestea au furnizat indicii foarte clare cu privire la faptul că stratul de cultură preistoric (Hallstatt mijlociu/perioada c. Basarabi) continua până la limita estică a terasei. Nu în ultimul rând, a fost observată existența unui al doilea șanț preistoric (CPL 155), orientat aproximativ pe direcția NNV–SSE. Toate acestea au condus la deschiderea unei suprafețe de cercetare (S_{XII}) în vederea obținerii unei imagini de ansamblu asupra distribuției și caracteristicilor complexelor arheologice din această zonă. (Pl. IX, XIII)

În cuprinsul celei de-a doua zonei suplimentare de cercetare (sector NE = zona de relocare a DC705E) obiectivele cercetării au vizat stabilirea existenței sau absenței nivelului de locuire hallstattian, dar și identificarea traseelor șanțului estic (preistoric) și a fortificației cu palisadă incendiată. S-a optat, de asemenea, pentru o serie de sondaje magistrale, amplasate, atât pe limita vestică de expropriere a acestei zone (S₀₂₆), cât și pe marginea estică a terasei (S₀₂₇–S₀₃₁). După obținerea unor informații stratigrafice preliminare, s-a procedat la caroierea întregului perimetru accesibil cercetării și deschiderea unei suprafețe de cercetare (S_{XIII}) cuprinzând 12 casete de cercetare (C₁–C₁₂). Trebuie amintit că partea extrem nordică a zonei de relocare nu a putut fi cercetată în suprafață datorită existenței unei magistrale de gaze. Totuși în această zonă au fost deschise două secțiuni magistrale de sondaj (S₀₃₀–S₀₃₁), orientate V–E, tăind marginea estică a terasei; urmele incendiate ale fortificației erau vizibile în profilele ambelor sondaje, însă stratul de cultură hallstattian nu a mai fost observat. (Pl. IX, XIV)

Date fiind caracteristicile sitului (stabilite în linii generale pe parcursul primei luni de săpătură, odată cu deschiderea primelor secțiuni magistrale de sondaj S₀₀₁–S₀₀₉ și a suprafețelor de cercetare S_I – S_V), timpul (inițial planificat pentru circa 10–12 săptămâni, ulterior extins la peste 18 săptămâni de lucru efectiv în teren, cu un program de lucru de 6 zile pe săptămână, 10 ore zilnic cu excepția zilelor de ploaie) și logistica avută la dispoziție (echipă de muncitori cu un efectiv mediu de circa 16–20 persoane, un excavator cu cupă de taluz lată și un camion) s-a optat pentru efectuarea decapării exclusiv cu mijloace mecanice. Astfel, a fost posibil⁵² ca – în timpul avut la dispoziție și cu

contextul cercetării în suprafață a devenit clar faptul că CPL 004 este continuat de CPL 118, însă având în vedere faptul că în partea sa estică structura a fost afectată de construcțiile industriale contemporane am optat pentru menținerea celor două sigle. Date fiind dimensiunile și caracteristicile structurii, calendarul de lucrări și logistica avută la dispoziție (forță de muncă și utilaje) s-a optat pentru efectuarea unor sondaje transversale, respectiv în partea estică (CPL 118) unde prezența materialelor arheologice era sporadică au fost deschise 9 sondaje, iar în partea vestică (CPL 004) unde materialele arheologice erau deosebite ca număr și natură au fost deschise 23 de asemenea sondaje. Aceste sondaje au fost săpate atât cu mijloace mecanice, cât și manual. Acestea li se adaugă două secțiuni magistrale, respectiv S₀₀₃ nord și S₀₀₈ sud, ambele intersectând – aproximativ perpendicular – traseul CPL 004.

⁵² Dincolo de implicarea echipei de arheologi și sprijinul acordat de firma STRABAG, cercetarea acestui sit a fost posibilă și datorită unor oameni simpli însă foarte înimoși, anume șefii echipei de muncitori (Ioan Varga și Marius Mezei), excavatoriștii (Ion Danciu și Dumitru Groze), cât și unii dintre muncitori (Ana, Edith, Șoni, Piki, Tibi, Ion și Iosif), astfel că dorim să le mulțumim și cu acest prilej.

logistica existentă – să fie deschisă în suprafață pentru cercetare o arie de circa 2 ha (valoare însumată pentru toate cele 3 sectoare ale sitului) și complexele arheologice să fie săpate manual, până la nivelul solului viu, cu excepția a 6 complexe/contexte (CPL 004/CPL 118 = șanț sudic preistoric, CPL 151 = fortificația medievală cu palisadă incendiată, CPL 153 = strat de cultură hallstattian în extremitatea estică a sitului, CPL 155 = șanțul estic preistoric, CPL 156 = strat de cultură hallstattian în extremitatea estică a sitului și CPL 258).

Ținând cont de situația existentă în teren, săpăturile arheologice au fost organizate printr-o cercetare în suprafață (*open area excavation*), într-o abordare metodologică adaptată unei serii întregi de factori. Pe întreaga porțiune cercetată din situl Tărtăria–Podu Tărtăriei vest, datorită termenelor contractuale, dar ținând seama și de observațiile stratigrafice, decaparea s-a efectuat mecanic utilizând două tipuri de excavatoare, ambele având cupă lisă (de taluz), fapt care a permis obținerea unor răzuielei cu acuratețe suficientă pentru a identifica și delimita complexele. Având în vedere observațiile realizate în secțiunile magistrale de sondaj, a fost decapată întreaga suprafață a sitului aflată pe traseul autostrăzii până la limita nordică de expropriere, păstrând diverși martori stratigrafici, ulterior demontați, care separau inițial suprafețele de cercetare. De notat faptul că limita sudică a sitului a fost clar observată în porțiunea mediană a traseului autostrăzii (Pl. XI). De asemenea, a putut fi clar stabilit faptul că limita vestică a sitului este situată în afara traseului viitoarei autostrăzi, neexistând practic vestigii arheologice între km 14+100 și km 14+240/250.

În general, contextele au fost delimitate mai ales către limita dintre stratul de sol negru și depunerea de argilă galbenă. De remarcat faptul că în numeroase cazuri complexele se conturau imediat sub stratul vegetal. În stratul negru, în lipsa materialului sau lentilelor de cenușă sau de argilă din umplutură, a fost dificil de delimitat forma gropilor. S-au conturat astfel așa-numite resturi de strat de cultură, unde existau concentrări de material ceramic fragmentar, acestea fiind săpate manual. Stratul vegetal, având grosimi diferite în diverse porțiuni ale sitului, a fost decapat exclusiv cu mijloace mecanice. Doar în cazul a șase vestigii (menționate anterior) acest fapt a fost imposibil datorită dimensiunilor acestora și resurselor avute la dispoziție. S-a încercat – pe cât posibil – reducerea perioadei dintre identificarea complexelor în urma decapării mecanice și cercetarea lor propriu-zisă. Astfel, toate complexele/contextele arheologice identificate au fost săpate manual, cu efectuarea ritmică a observațiilor și înregistrărilor arheologice și topografice. Metoda folosită pentru delimitarea complexelor a constatat în serii de răzuielei succesive realizate manual, care au urmat decapării solului vegetal actual cu mijloace mecanice, sub strictă supraveghere arheologică.

După decapare, complexele au fost răzuite manual, au primit siglă de complex și au fost descrise preliminar. O dată delimitate, complexele au fost mai întâi fotografiate, apoi desenate la scara 1/20, cu excepția unor detalii precum dispunerea obiectelor în umplutura unor gropi, care au fost înregistrate la scara 1/10. În același timp, localizarea complexelor a fost înregistrată cu stația totală, datele fiind ulterior integrate în planul general de către un arheolog din echipa de cercetare⁵³; s-a încercat, pe cât posibil, asigurarea unui schimb constant de date cu echipa topografică pusă la dispoziție de către Beneficiar. Etapa următoare a cercetării a constatat în secționarea complexelor. Pe întreaga suprafață cercetată a sitului au fost descoperite mai multe tipuri de complexe, aparținând (cu trei excepții) habitatului hallstattian: posibile bordeie/locuințe semi-adâncite (poate mai corect spus construcții semi-adâncite), gropi menajere (structuri de tip *refuse pit*), gropi de ofrandă (conținând mai multe vase întregi/întregibile), gropi de provizii și gropi fără funcționalitate certă. Aceștia li se adaugă descoperirile cu caracter deosebit (depozitele Tărtăria I și II, mormântul colectiv, dar și șanțul sudic de delimitare în care au fost observate depuneri cu caracter aparte – fragmente de schelete umane, vase întregi/întregibile și piese de metal). S-a încercat, pe cât posibil ca gropile să fie secționate de-a lungul diametrului maxim; în general, s-a urmărit săparea lor pe contur. După înregistrarea prin fotografie și desen a profilului s-a procedat la săparea celeilalte jumătăți a gropilor.

Pentru gestionarea eficientă a datelor, inclusiv pentru introducerea acestora în proiectul GIS, au fost utilizate – încă de la începerea săpăturii – fișe standard pentru unitățile de săpătură, complexe arheologice și material special (vase întregi/întregibile, piese de metal, piatră prelucrată etc.). De asemenea, în ceea ce privește modalitatea de înregistrare a informațiilor, au fost folosite metode

⁵³ Este de remarcat faptul că echipa de cercetare a sitului Tărtăria–Podu Tărtăriei vest a avut un atu deosebit prin expertiza domnului Vlad Rumeaga în domeniul topografiei arheologice.

descriptive uzuale în arheologie, texte descriptive, desene – grund și profil, fotografii, măsurători altimetrice și topografice etc. Astfel, au fost realizate planuri și profile (generale și de detaliu), cât și fotografii în format digital pentru diferitele stadii de cercetare ale complexelor (conturare/secționare/finalizare).

Ținând cont de toate acestea, la încheierea cercetărilor – desfășurate pe o perioadă de aproximativ 4 luni și acoperind o suprafață de aproximativ 5 ha, din care circa 2 ha reprezentând săpătură arheologică în suprafață deschisă – s-a trecut la următoarea etapă, anume cea a documentării și analizei preliminare post-săpătură.

Desigur, odată cu finalizarea cercetării arheologice în teren, cel mai important demers îl reprezintă procesarea datelor post-săpătură a datelor referitoare la vestigiile arheologice cercetate⁵⁴, precum și conservarea-restaurarea⁵⁵ și inventarierea bunurilor arheologice mobile. Dată fiind amploarea cercetărilor în teren și natura sitului, cantitatea de material arheologic rezultată este impresionantă. Ori, în conformitate cu principiile și practicile ce definesc o cercetare arheologică, obiectivele strategice referitoare la salvagardarea patrimoniului arheologic în contextul unei abordări de tip „păstrare prin înregistrare” sunt atinse numai prin derularea adecvată a unor asemenea activități, care vizează evidența patrimoniului arheologic mobil (inclusiv clasarea unora dintre bunurile descoperite) și valorificarea rezultatelor cercetărilor, în special prin publicarea acestora (prin articole, studii sau chiar volume cu caracter monografic). Deși a trecut aproape un an și jumătate de la încheierea cercetărilor arheologice preventive de la Tărtăria–*Podu Tărtăriei vest*, procesul de restaurare a materialului arheologic este încă departe de a fi încheiat. Acest fapt se datorează, pe de o parte, cantității și complexității descoperirilor (în special dacă ne referim la piesele de bronz și fier din depozitele Tărtăria I și II, dar și a celor din inventarul complexelor investigate), iar pe de altă parte capacității limitate a unor instituții muzeale – fie ele chiar de rang național – de a gestiona descoperiri de asemenea amploare.

DATE GENERALE PRIVIND STRATIGRAFIA SITULUI

Pornind de la observațiile efectuate pe profilurile secțiunilor magistrale deschise în diverse puncte ale sitului a putut fi stabilită secvența stratigrafică generală a zonei investigate. În urma deschiderii sondajelor și cercetării suprafețelor arheologice s-a putut observa prezența mai multor niveluri având caracteristici variabile în funcție de morfologia terenului. Ținând cont de diversitatea lor pe întreaga suprafață a sitului a fost selectat pentru exemplificarea stratigrafiei generale profilul magistral de N al suprafețelor S_{IX}, S_{VIII}, S_{IV}, S_{VII}, S_{VI}, S_{III}, S_{II} și S_I, care pornește de la km 14+220 și se oprește la km 14+500, fiind ilustrată porțiunea dintre km 14+360 și km 14+440 (**Pl. XIX**). Totodată trebuie menționat faptul că km 14+220 coincide cu cea mai înaltă cotă (237,75 m de la nivelul mării) a porțiunii cercetate din sit. Din acest punct și până la km 14+540 panta are o cădere de 10 m, cotă măsurată la nivelul actualului drum comunal DC705E.

Pe întreaga lungime mai sus menționată, stratul de sol vegetal are grosimi ce variază între 0,05 m și 0,40 m. Pe alocuri, datorită lucrărilor agricole s-au observat fragmente ceramice, bucăți de chirpici și piese metalice chiar în componența acestuia. Următorul strat are o grosime constantă de 0,40–0,60 m fiind reprezentat de un sediment negru compact, pigmentat destul de puternic cu fragmente de chirpici și având un conținut ridicat de material arheologic. Acesta corespunde cu ceea

⁵⁴ Procesarea datelor post-săpătură este, în chip firesc, un demers colectiv, realizat după cum urmează: arhiva documentară de cercetare & baze de date – Corina Borș, Luciana Irimuș, Vlad Rumega; topografie arheologică și cartări – Vlad Rumega; triere material ceramic – Luciana Irimuș, Vlad Rumega; studiu ceramică – Luciana Irimuș, Corina Borș; studiu piese de metal – Corina Borș; evidență materiale arheologice – Corina Borș, Luciana Irimuș, Marius Streinu (2013); desen material arheologic – Luciana Irimuș (ceramică), Sebastian Dobrotă (2012 – ceramică), Alexandra Dolea (2012 – ceramică), Alina Mușat (2012 – ceramică), Georgiana Ducman (2013 – piese metal); fotografii piese arheologice – Marius Amarie, Luciana Irimuș, Vlad Rumega.

⁵⁵ Dorim și pe această cale să mulțumim în mod deosebit doamnelor Gabriela Dragomir și Ileana Zahariade – restauratori ceramică, doamnei Mariana Rogojină – restaurator metal și domnilor Francisc Dozsa și Alexandru Dozsa – restauratori metal și mai tinerilor lor colaboratori: Mădălina Voicu, Radu Bălănescu, Mihai Duca și Paul Popa pentru activitatea lor legată de restaurarea lotului de material arheologic provenit din situl Tărtăria–*Podu Tărtăriei vest*.

ce poate fi identificat drept „stratul de cultură” hallstattian. Per ansamblu, sub stratul preistoric de cultură a fost observată existența solului galben, steril din punct de vedere arheologic.

Începând cu km 14+350 și până la km 14+430 s-a observat existența unui strat de pământ maron-cenușiu, situat între stratul de sol negru (= strat de cultură) și solul galben, acesta adâncindu-se până la -2,00 m (raportat la nivelul actual de călcare în punctul maxim, înregistrat în suprafața de cercetare S_{III} în dreptul km 14+410). Acest strat ar putea să constituie un indiciu pentru existența în trecut a unei zone mlăștinoase/umede care se întindea, atât spre S, depășind suprafața de cercetare S_V și șanțul preistoric sudic (identificat cu sigla CPL 004/CPL 118), cât și spre N în zona neafectată de lucrările de construire a autostrăzii. În suprafața de cercetare S_V acest strat are o pigmentație feruginoasă, datorată – cel mai probabil – descompunerii în timp a florei acvatică (stuf, papură). (Pl. XX)

Pe traseul acestei alveolări, în zona profilului nordic al S_{VI} și S_{III}, în 3 puncte aflate la 8–10 m distanță unul de celălalt s-au efectuat sonde cu mijloace mecanice până la 3 m adâncime; în partea inferioară a acestora a fost vizibil stratul nativ de pietriș. Din punct de vedere pedologic, zona în discuție este încadrată cernoziomurilor argiloiluviale tipice⁵⁶. (Pl. XIX)

În jumătatea de E a suprafeței S_I și carourile cu număr impar din suprafața de cercetare S_{XIII} s-a observat absența aproape în totalitate a stratului de cultură, motiv care ar explica și raritatea complexelor în această porțiune a sitului. Cel mai probabil, în această parte a sitului lucrările agricole au afectat cvasi-integral depunerea arheologică, dacă ținem cont de faptul că înspre E stratul de cultură hallstattian reapare. De asemenea, este de menționat faptul că observațiile efectuate pe profilul magistral estic al suprafeței S_I (= secțiunea magistrală S₀₀₁ trasată perpendicular pe axul viitoarei autostrăzi în dreptul km 14+500) nu indicau continuarea locuirii spre E. Ulterior în zona corespondentă, chiar pe limita estică a terasei pe care este situat situl, către traseul actual al DC705E s-a dovedit că există o continuare a locuirii preistorice (hallstattiene) suprapusă de urmele incendiate ale unei fortificații medievale (CPL 151).

În urma deschiderii mai multor sondaje (S₀₁₉–S₀₂₅, S₀₂₇–S₀₃₁) pe traseul acestei fortificații s-a observat prezența unui val de pământ cu palisadă incendiată, iar șanțul ce va fi existat imediat la E, a fost afectat în mare măsură de construirea drumului comunal DC705E. Sub nivelul fortificației, stratul de cultură hallstattian are grosimi variabile. În acest nivel au fost conturate mai multe complexe, inclusiv un șanț în formă de „V” (CPL 155), orientat aproximativ NNV–SSE cu o lățime de 1–1,40 m. (Pl. XXI–XXIII)

În ceea ce privește șanțul preistoric sudic (CPL 004/CPL 118) a putut fi stabilit cert că acesta delimitează situl pe latura sa de S (Pl. XI, XII, XVI). Umplutura sa era compusă din pământ negru-cenușiu, închis, cu pigment de chirpici. În funcție de caracteristicile terenului, în profilurile transversale ale multiplelor sondaje perpendiculare efectuate pe traseul său⁵⁷ au fost realizate observații de detaliu care indică în diverse puncte micro-straturi de textură, cromatică și grosimi diferite. Per ansamblu, forma șanțului în secțiune este convexă, având o deschidere maximă de 5–6 m și o adâncime ce variază între 1,50 și 1,80 m de la nivelul actual de călcare, cu mențiunea că în suprafața S_{IV} acesta este mai puțin adânc. Pe traseul șanțului au apărut multiple infiltrații de apă (izvoare naturale ?) care puteau alimenta șanțul în mod natural, menținând constant un mediu umed. Către limitele de V și de E ale sitului s-a putut observa că fundul șanțului străpungea straturile de pietriș nativ. (Pl. XX, XXIV–XXVIII)

Având în vedere cel puțin două descoperiri ulterioare nivelului de depuneri hallstattiene, respectiv tezaurul monetar databil în secolele II–I a. Chr. găsit în extremitatea sa vestică (S_{VIII}, sondaj

⁵⁶ Date conținute de Harta Geologică a României (scara 1:200.000), realizată de Institutul Geologic al României, disponibilă on-line la adresa <http://earth.unibuc.ro/download/harta-geologica-a-romaniei-scara-1-200-000> (accesată în data de 20.01.2013).

⁵⁷ Pe traseul CPL 004/CPL 118, de la V la E au fost efectuate 34 de sondaje transversale după cum urmează: în suprafața S_{VIII} – sondajele CPL 004 C, X, Y, D (4 sondaje); în suprafața S_{IV} – sondajele CPL 004 Q, H, R, G, F, S, T, I, U, V, J (11 sondaje); secțiunea magistrală S₀₀₃ = CPL 004A (acesta este primul sondaj pe traseul șanțului deschis încă din etapa de diagnostic 2011, ulterior fiind extins); în suprafața S_{VII} – sondajele CPL 004 N, E, O, P, P 1 (5 sondaje); în suprafața S_V – sondajele CPL 004 M, L, K (3 sondaje); secțiunea magistrală S₀₀₈ sud reprezintă cel mai vestic sondaj pe traseul CPL 118; în suprafața S_{III} – sondajele CPL 118 I, H, G, F (4 sondaje); în suprafețele S_{II} și S_I – sondajele CPL 118 C, D, A, B, E (5 sondaje). (Pl. X)

CPL 004D) și o fibulă de bronz datând din epoca romană descoperită în porțiunea sa mediană (S_{VII}, sondajul CPL 004P), se poate avansa ca ipoteză de lucru posibilitatea ca acest șanț sudic să fi fost vizibil la peste cinci secole față de orizontul cronologic al depunerilor atribuite perioadei Hallstatt-ului mijlociu (Ha B₃–C, secolele IX–VIII a. Chr., perioada stilului ceramic Basarabi).

SCURTĂ PREZENTARE A DESCOPERIRILOR ARHEOLOGICE

Într-o descriere preliminară sumară, majoritatea descoperirilor arheologice din cadrul sitului Tărtăria–*Podu Tărtăriei vest* aparțin unui habitat preistoric delimitat (?) pe laturile de S și E. Trebuie însă precizat faptul că în ceea ce privește șanțul sudic preistoric nu au fost surprinse indicii în legătură cu structuri defensive complementare precum un val sau o palisadă; în aceste condiții stabilirea funcționalității acestei structuri, respectiv caracterul per ansamblu al sitului preistoric constituie obiective ale cercetărilor ulterioare. De asemenea, absența unor elemente constructive de tipul pereților, podinelor, vetrelor etc. *in situ*, dar și a gropilor de par în cazul majorității complexelor cercetate, precum și numărul mare de vase întregi/întregibile asociate cu un număr mare de piese de metal (bronz și fier) ne fac să fim rezervați – cel puțin pentru moment – în stabilirea funcționalității certe a structurilor investigate, în special în sensul interpretării lor ca urme ale unor locuințe. Acestor observații li se adaugă cele trei descoperiri cu caracter excepțional efectuate în partea sudică a sitului, anume două depozite de bronzuri⁵⁸ (încadrabile în așa numita serie Bălvănești-Vinț / Ha C⁵⁹) (Pl. XXXIX–XL, L–LIII) și un posibil mormânt (?) colectiv⁶⁰ (CPL 114), conținând 6 schelete și un craniu, asociate cu ceramică specifică stilului Basarabi și mici piese de bronz și fier (Pl. LIX–LX). Astfel, este clar faptul că – inclusiv în acest stadiu incipient al procesării datelor post-săpătură – descoperirile databile în perioada Hallstatt-ului mijlociu sugerează că situl Tărtăria – *Podu Tărtăriei vest* este unul cu totul aparte în cadrul repertoriului descoperirilor de tip Basarabi. În acest sens sunt de luat în considerare cele peste 150 de vase întregi/întregibile descoperite în inventarele unor complexe (Pl. XXXVI–XXXVIII), cele peste 100 de piese de metal (întregi și fragmentare)⁶¹ descoperite în același context, raportat la stadiul actual al cercetărilor cu privire la perioada stilului ceramic Basarabi în spațiul intracarpatic și, în general, în bazinul carpatic al Dunării. Sunt de asemenea de remarcat numeroasele vase cu decor specific acestui stil ceramic, varietatea lor tipologică, dar și cantitatea foarte mică de oase de animal. Un alt factor de natură să determine o abordare prudentă în ceea ce privește stabilirea tipului de sit și funcționalitatea mării majorități a complexelor cercetate este determinat de gradul semnificativ de perturbare antropică contemporană a părții superioare a depunerilor arheologice.

Totuși, în stadiul actual de analiză a materialului arheologic descoperit pot fi formulate succinte considerații preliminare asupra categoriilor funcționale ale structurilor cercetate. Astfel, per ansamblu complexele arheologice cercetate pot fi încadrate în următoarele categorii: (posibile) bordeie/locuințe semi-adâncite (poate mai corect spus construcții semi-adâncite), gropi menajere (structuri de tip *refuse pit*), gropi de ofrandă (conținând mai multe vase întregi/întregibile), gropi de provizii și gropi fără funcționalitate certă. Se adaugă descoperirile cu caracter deosebit, respectiv cele două depozite de bronzuri, depunerea funerară (mormânt ?) colectiv(ă), șanțul sudic preistoric (în care au fost descoperite mai multe vase întregi/întregibile, piese de metal și resturi de schelete umane) (Pl. XVI) și fortificația cu palisadă incendiată, databilă în perioada Evului Mediu timpuriu.

⁵⁸ Cu privire la caracterul de unicitate a acestei descoperiri raportat la stadiul actual al cercetării, vezi pagina următoare și *infra* secțiunea *Concluzii*.

⁵⁹ Rusu 1963, 177–210; Petrescu-Dâmbovița 1977, 161–164; Metzner-Nebelsick 2005, 327–328

⁶⁰ În stadiul actual al cercetării, cele mai apropiate analogii pentru această descoperire par a fi cele două morminte (depuneri funerare) colective de la Gomolava; pentru detalii, vezi Tasić 1972; Tasić 2004, 11.

⁶¹ Este de remarcat – chiar și în stadiul preliminar de procesare și analiză post-săpătură a datelor – numărul de câteva ori mai mare al pieselor de metal (întregi și fragmentare) provenite din inventarele unor complexe din situl Tărtăria raportat la cele cinci piese de metal (bronz și fier) – cunoscute anterior anului 2012 – asociate descoperirilor de ceramică de tip Basarabi în aria intracarpatică; pentru detalii în acest sens, vezi Ursuțiu 2002, 57–60.

Cercetarea arheologică efectuată în perioada martie–iulie 2012 pe traseul autostrăzii A1: Orăştie–Sibiu, lot 1, în raza administrativă a satului Tărtăria (com. Săliştea, jud. Alba), punct *Podu Tărtăriei vest*, a condus la investigarea completă a zonei afectate de viitoarele lucrări de construire a autostrăzii A1 din cuprinsul sitului arheologic A1–OS1/sit 7 (km 14+100–14+540 şi zona nordică de relocare a DC705E), astfel fiind delimitate şi cercetate 269 complexe şi contexte arheologice. În condiţiile şi circumstanţele prezentate a fost cercetat integral tot perimetrul ce urma să fie afectat de lucrările de construire ale autostrăzii şi relocarea drumului comunal menţionat. Analiza distribuţiei spaţiale a complexelor arheologice şi observaţiile stratigrafice indică în mod cert faptul că situl este numai parţial afectat de construirea autostrăzii pe latura sa sudică şi estică, astfel că la nord de traseul acesteia rămân porţiuni importante din acesta. (Pl. XI, XV, XIX)

Cercetarea arheologică preventivă prezentată a confirmat numai parţial datele preliminare furnizate de studiul de diagnostic arheologic (teoretic şi de teren) din anul 2011. Astfel, în cazul de faţă este vorba de un sit cu un singur nivel de locuire pentru cea mai mare parte din suprafaţa sa (excepţie făcând zona sa extrem estică), depunerea arheologică fiind semnificativ afectată de intervenţii antropice recente (în special lucrări agricole); observaţiile stratigrafice şi materialul arheologic descoperit (ceramică, piese de metal) nu susţin ipoteza, formulată prin studiul de diagnostic din toamna anului 2011, conform căruia în cadrul sitului ar fi existat urme de locuire încadrabile în epoca bronzului.

Analiza preliminară a materialului arheologic descoperit (ceramică, piese de metal) arată faptul că – din punct de vedere cronologic – această staţiune preistorică (aşezare/arie de depunere ?) se datează în perioada Hallstatt-ului mijlociu, respectiv perioada stilului ceramic Basarabi (Ha B₃–C, secolele IX–VIII a. Chr.⁶²), fiind de subliniat prezenţa în inventarul complexelor a numeroase vase ceramice întregi şi întregibile (atât ceramică decorată, dar şi vase de uz comun) şi piese din bronz şi fier (întregi sau fragmentare).

Cele mai importante descoperiri arheologice efectuate în cadrul sitului Tărtăria–Podu Tărtăriei vest sunt indicate succint în cele ce urmează.

CPL 116 – Depozitul Tărtăria I. Acesta constituie cel mai mare şi complex depozit de piese de bronz şi fier databil la nivel de Ha C₁ (aparţinând aşa-numitei serii Bălvăneşti–Vinţ/respectiv orizontul de depuneri de bronzuri VI = DFS VI⁶³) descoperit în zona actuală a României şi – destul de probabil⁶⁴ – din zona arcului carpatic şi a bazinului Dunării Mijlocii şi de Jos. De asemenea, este cel dintâi depozit din acest orizont cronologic găsit într-o săpătură arheologică la nivelul ţării noastre; conţine peste 300 de piese – arme, unelte, piese de port şi de harnaşament – inventariate preliminar până în acest moment şi intrate în restaurare, fiind de aşteptat ca la finalizarea acestui proces să fie identificate peste 400 de piese per total. (Pl. XXXIX, L–LII)

CPL 122 – Depozitul Tărtăria II. Şi acesta se datează, de asemenea, la nivel de Ha C₁, respectiv este încadrabil în aşa-numita serie Bălvăneşti–Vinţ/orizont VI de depuneri de bronzuri = DFS VI. Este cel de-al doilea depozit din acest palier cronologic descoperit într-o săpătură arheologică la nivelul ţării noastre, iar împreună cu depozitul Tărtăria I reprezintă o depunere cu caracter de unicat, atât prin natura sa, cât şi prin condiţiile de descoperire (anume faptul că până la descoperirea acestor două depozite astfel de depuneri – la nivelul perioadei Ha C₁ – nu mai fuseseră găsite în contextul unor cercetări arheologice, cu atât mai puţin două astfel de depuneri votive asociate unui singur context) ţinând cont de datele cunoscute până în prezent cu privire la civilizaţia Hallstatt-ului mijlociu în zona arcului carpatic şi a bazinului Dunării Mijlocii şi de Jos. Din componenţa sa fac parte circa 50 de arme şi piese de port de bronz şi fier, între care se distinge un „colan” compus din 7 torquesuri, o piesă cu caracter de unicat la nivelul actual de cunoaştere privitor la civilizaţia hallstattiană în bazinul carpatic al Dunării⁶⁵, cel puţin în ceea ce priveşte starea sa de conservare. (Pl. XL, L–LII)

CPL 114 – „mormânt” colectiv. Este vorba despre o descoperire funerară cu caracter aparte, conţinând 6 schelete umane depuse – la acelaşi nivel – în poziţii şi cu orientări diverse, având în

⁶² În chip evident sunt de notat toate convenţiile de definire şi utilizare a acestor repere cronologice generale.

⁶³ Pare 1999; Metzner-Nebelsick 2002

⁶⁴ Sunt cunoscute o serie de descoperiri comparabile în ceea ce priveşte structura depunerii în spaţiul actual al Serbiei şi Ungariei; pentru detalii, vezi Kemenczei 2005, Bratu 2009, 185–186.

⁶⁵ Vezi semnalările mai vechi cu privire la posibile piese similare din componenţa depozitului de la Bălvăneşti, vezi Berciu 1942.

inventar 12 piese de bronz și fier, respectiv un al 7-lea craniu uman și 3 cănițe tipice pentru stilul ceramic Basarabi. (Pl. XXXVI–XXXVIII)

Fragmente de schelete umane au mai fost descoperite în următoarele contexte: CPL 004F (M8), CPL 004H (M9), CPL 004K (M10), CPL 004H (M11–M13), CPL 004R/CPL 186 (M14) și CPL 242 (M15).

CPL 004/CPL 118 – șanț de delimitare/apărare din zona sudică a așezării hallstattiene, amenajat într-o viroagă naturală alimentată de izvoare subterane, un „mediu umed” în care sau în a cărui vecinătate au fost făcute în perioada Hallstatt-ului mijlociu diverse depuneri (votive), anume fragmente de schelete umane (M8–M13), vase ceramice, piese de metal sau cele două depozite de piese de bronz și fier. (Pl. XVI)

Așa cum am amintit, în inventarele complexelor cercetare au fost descoperite peste 150⁶⁶ de vase întregi/întregibile provenind din inventarele complexelor cercetare și nivelul de cultură hallstattian (unele vasele au fost descoperite ca atare din timpul săpăturii, iar acestora li se adaugă cele care au fost reîntregite în timpul procesului de triere și restaurare). Acesta este unul dintre cele mai consistente și diversificate loturi de material ceramic provenit din cercetarea unui sit de tip Basarabi raportat la teritoriul actual al României. De asemenea, sunt de menționat cele peste 100 de piese de metal (bronz – peste 90 și fier – peste 50) – provenind din inventarele complexelor cercetare, nivelul de cultură hallstattian și *passim*, acesta fiind – foarte probabil – unul dintre cele mai semnificative loturi de piese din bronz și fier (exceptând, desigur, cele două depozite de piese de bronz și fier) provenit din cercetarea unui sit hallstattian din aria intracarpatică.

Acestor descoperiri datate în perioada mijlocie a primei epoci a fierului li se adaugă și:

- **CPL 152** – tezaur monetar constituit din 238 de monede (denari republicani și imitații) de argint, databil în secolele II–I a. Chr.⁶⁷;
- **CPL 151** – palisadă (incendiată) databilă – cel mai probabil – în perioada Evului Mediu timpuriu (secolele X–XII ?).

*

* *

În continuare, ținând cont de amploarea descoperirilor arheologice efectuate în cuprinsul sitului Tărtăria–Podu Tărtăriei vest, cât și de stadiul preliminar al analizei post-săpătură a datelor și materialelor arheologice, respectiv al restaurării loturilor de ceramică și piese din metal (atât cele din componența depozitelor Tărtăria I și Tărtăria II, dar și cele descoperite în inventarul unor complexe) sunt prezentate preliminar, pentru exemplificare, o serie de date cu privire la unele complexe arheologice.

CPL 002 (dimensiuni: 5,20 × 2,40 m; adâncime: 0,35 m⁶⁸) (Pl. XXIX, XLV)

Complexul s-a conturat, imediat după decaparea stratului vegetal, sub forma unei pete cu formă ovală, de culoare neagră, în una din secțiunile de diagnostic 2011 (S 511), limitele sale nefiind stabilite în acel moment. În campania 2012 secțiunea de sondaj a fost extinsă pentru cercetarea acestui complex. Complexul se afla într-o zonă în care terenul a fost arat mult mai adânc decât în restul sitului, astfel că s-a păstrat numai partea sa inferioară. Umplutura constă dintr-un sediment de culoare neagră-cenușie, amestecat cu pigmenți de chirpici și cărbune, iar în partea de SE avea o consistență sfărâmicioasă. Inventarul complexului este compus din fragmente ceramice lucrate cu mâna, bucăți mici de chirpici (cu și fără amprente) și câteva fragmente de oase de animal. Având în vedere dimensiunile mari ale gropii, putem presupune că aceasta reprezintă resturile unei locuințe semi-adâncite, deși nu au mai fost surprinse alte elemente caracteristice (vatră, gropi de par etc.) unei asemenea structuri.

⁶⁶ Această cifră include, atât vasele restaurate până în acest moment, dar și cele prelevate în timpul efectuării săpăturii și cele identificate preliminar în cursul procesului de triere a materialului ceramic. Este posibil ca la finalizarea procesului de restaurare această cifră să se modifice.

⁶⁷ Studiul numismatic al tezaurului monetar este în curs de realizare de către dr. Delia Moisil (MNIR – Cabinet numismatic). Dorim să mulțumim — și pe această calea — dr. Delia Moisil pentru analiza tezaurului, cât și doamnei Marina Rogojină (MNIR – Secția Restaurare) pentru conservarea-restaurarea pieselor numismatice din cadrul acestui tezaurului monetar.

⁶⁸ Adâncimile complexelor sunt indicate de la nivelul de conturare al acestora.

CPL 013 (dimensiuni: 1,30 × 1,06 m; adâncime: 0,20 m S/0,80 m N) (**Pl. XXX, XLVI**)

Complexul a apărut la limita de E a suprafeței de cercetare S_{III}, intrând în profilul acesteia. După secționarea sa a fost vizibil faptul că erau în fapt două gropi întretăiate. Cea din partea de S, de dimensiuni mai mici, este puțin adâncă și aparent este „tăiată” de cea din partea de N. Groapa nordică era umplută cu pământ de culoare neagră cu urme de chirpici și cărbune, în timp ce cea sudică avea o umplutură de culoare brună-cenușie cu urme de chirpici. După conturare în groapa sudică a fost descoperită o aglomerare de chirpici mărunțiți, iar imediat lângă aceasta resturile unei piese din fier (fibulă ?). Groapa din partea de N se adâncește cu aprox. 0,60 m și are formă relativ circulară în plan, pereții săi fiind ușor cuptoriți. Pe fundul acestei gropi au fost găsite mai multe vase sparte pe loc, inclusiv căni și vase de provizii de dimensiuni medii. De asemenea, au mai fost găsite alte fragmente ceramice, chirpici și câteva oase de animal. Poziția vaselor în interiorul gropii sugerează că este posibil ca aceasta să fie o groapă de ofrandă și nu neapărat una de provizii.

CPL 021 (dimensiuni: D_{max} = 7 m; adâncime: 0,70 m) (**Pl. XXXI, XLVII**)

Complexul s-a conturat imediat sub stratul vegetal, ca o pată de formă circulară, neregulată de mari dimensiuni. În umplutura de culoare neagră bine pigmentată cu chirpici și cărbune, care era tot mai deschisă la culoare până spre galben în partea inferioară, au apărut mai multe vase parțial întregibile, precum și o aglomerare de chirpici mărunțiți (probabil resturile unei vetre ?). În partea inferioară a gropii a fost găsit un craniu de animal mare (bovidu/cal ?). Din inventarul gropii mai fac parte o bilă de lut și un obiect fragmentar din bronz. Ținând cont de caracteristicile și inventarul său, acest complex reprezintă probabil resturile unei locuințe semi-adâncite de mari dimensiuni.

CPL 025 (dimensiuni: D_{max} = 5,60 m; adâncime: 0,86 m) (**Pl. XXXII**)

Acest complex de mari dimensiuni a fost vizibil încă de la suprafață, astfel că la decaparea stratului de vegetal o parte din umplutura gropii a fost deranjată. Conturul gropii nu a putut fi stabilit precis de la început. După o serie de răzuiri succesive s-a dovedit a fi vorba de două gropi distincte, cea de mari dimensiuni continuând să fie identificată cu sigla CPL 025. În partea de SSV perețele gropii se cuptorea ușor. În partea de NE a apărut o zonă de arsură, cu bucăți de lipitură (posibil resturi de vatră/perete prăbușit), însă nu foarte puternic arsă. Sub aceasta a fost observat un pat de bolovani de râu. Groapa pare să fi fost ușor înclinată pe direcția NE-SV. În umplutura de culoare neagră cu urme de chirpici și cărbune au apărut mai multe fragmente ceramice, oase de animal, pietre și chirpici. Este foarte posibil ca acest complex să constituie resturile unei locuințe semi-adâncite.

CPL 066 (dimensiuni: 3,80 × 3,60 m ; adâncime: 0,67 m) (**Pl. XXXIII, XLIX/1-2**)

Acest complex de mari dimensiuni a apărut la cca -0,20 m de la nivelul actual de călcare, limitele sale fiind relativ neclare. După răzuiri succesive s-a putut contura o groapă de formă aproximativ circulară, iar în partea de SE o posibilă groapă de par (CPL 064). După golirea complexului au fost observate alte două gropi de par asemănătoare, în partea de V și cea de N. La circa 0,10 m de la nivelul de conturare a apărut o aglomerare de lipitură fățuită, posibil resturile unei podele de lut. Umplutura complexului consta dintr-un sediment negru cu urme de chirpici și cărbune, foarte bine tasat. Inventarul complexului cuprinde fragmente ceramice lucrate cu mâna, inclusiv vase întregibile, resturi de chirpici (cu și fără amprente) și o bilă de lut. Ținând cont de caracteristicile și inventarul său, acest complex este probabil o locuință semi-adâncită.

CPL 074 (dimensiuni: D_{max} = 3,90 m; adâncime: 0,60 m) (**Pl. XXXIV, XLVIII**)

Complexul a fost observat sub forma unei pete de formă circulară, neregulată, fiind afectat în partea superioară de lucrări agricole moderne. Imediat după decaparea stratului de sol vegetal au început să apară aglomerări de ceramică și chirpici, dispuse pe mai multe straturi. În partea de SE s-a conturat o groapă de par, iar în partea de NE a apărut un „pat” de ceramică, în care puteau fi observate mai multe vase întregibile. Masa relativ compactă de fragmente ceramice se extindea spre V și partea centrală a gropii. În partea de SV a gropii a fost găsită o aglomerare de chirpici. După secționarea și golirea complexului, o altă groapă de par a apărut în partea nordică a acestuia. Umplutura gropii conținea pământ negru, puternic pigmentat cu chirpici și cărbune, solul devenind tot mai gălbui către baza complexului. Din inventarul gropii provin, pe lângă ceramică lucrată cu mâna și chirpici, câteva obiecte fragmentare din bronz și fier, oase de animale, jetoane de lut, o bilă și o mărgea din lut. Este foarte posibil ca acest complex să reprezinte resturile unei locuințe semi-adâncite.

CPL 110 – CPL 113 (dimensiuni CPL 110: 4,50 × 3,30 m; adâncime: 0,65 m) (**Pl. XXXV, XLIX/3**)

CPL 110 era unul de mari dimensiuni; a fost secționat „în cruce” pentru a stabili cât mai exact relația cu gropile (de par ?) observate în imediata sa vecinătate, anume în zona de NE (CPL 111), de SE (CPL 112) și către SSV (CPL 113).

În urma secționării s-a observat că cea mai mare cantitate de material ceramic (inclusiv două vase întregibile) și osteologic se concentra în cadranul de NV. S-a observat că de jur-împrejurul complexului exista o treaptă, groapa având formă oval-alungită și pereți tronconici. Umplutura consta din pământ negru amestecat cu pigmenți de chirpici și cărbune în care au apărut fragmente ceramice, chirpici cu și fără amprente, lipitură de vatră, o cute și oase de animal (răspândite). Ținând cont de caracteristicile și inventarul său, acest complex este probabil o locuință semi-adâncită de mari dimensiuni.

CPL 111 a apărut la 0,35 m NE de CPL 110, sub forma unei pete (cu diametru de 0,65 m), de culoare brună-cenușie, foarte slab pigmentată cu chirpici și fără material arheologic. Pereții sunt tronconici, fundul convex; adâncimea de la conturare este de -0,15 m.

CPL 112 a fost observat la 0,65 m SE de CPL 110, sub forma unei pete (cu diametru de 0,60 m), de culoare brună-cenușie. S-a observat aceeași umplutură ca și în cazul CPL 111, fără material arheologic. Pereții sunt tronconici; adâncimea de la conturare este de -0,15 m.

CPL 113 era direct săpat în „treapta” observată în interiorul CPL 110. S-a conturat ca o groapă de formă ovală, cu dimensiuni de 0,85 × 0,70 m. Ca și în cazul CPL 111 și CPL 112 în umplutura sa nu exista material arheologic. Pereții sunt tronconici, fundul convex; adâncimea de la conturare este de -0,30 m.

CPL 114⁶⁹ (dimensiuni: 4 × 3,50 m) (**Pl. XXXVI–XXXVIII**)

Complex de mari dimensiuni, cu formă aproximativ circulară la nivelul de conturare. După începerea secționării, în partea de N a complexului au apărut două obiecte din bronz și mai multe oase friabile. Ulterior s-a constatat că aceste oase, situate în partea de NV a gropii, sunt umane. De asemenea, în timpul cercetării complexului, în partea de NE au apărut resturi osteologice care aparțineau unui al doilea individ. Treptat, pe măsură ce săparea complexului a continuat, în aceeași jumătate nordică a gropii au apărut în total resturile a 6 defuncți (de vârste diferite⁷⁰). Adâncimea nivelului la care fuseseră depuși cei 6 indivizi era de -0,60 m de la nivelul de conturare. Defuncții au fost marcați cu sigle de la M1 la M6 după cum urmează:

- M1 – așezat pe o parte, ușor „întors” din bazin, craniul orientat spre E;
- M2 – dispus central în colțul de NV al complexului, între M1 și M3; așezat pe partea stângă, cu membrele inferioare îndoite până la bazin, orientat SE (craniu)–NV (membre inferioare);
- M3 – aceeași poziție ca M2, situat în partea dorsală a acestuia, având membrele inferioare parțial suprapuse peste cele ale lui M2;
- M4 – situat în zona centrală a complexului, în poziție chircită, cu fața orientată spre E;
- M5 – așezat pe partea dreaptă, cu picioarele îndoite până la bazin, cu fața orientată spre SE;
- M6 – situat imediat la S de M5, „lipit” de acesta, așezat în decubit dorsal, cu craniul îndreptat spre M5.

Scheletele aveau o stare precară de conservare, fiind extrem de prost păstrate *in situ*; în unele cazuri au mai putut fi observate numai amprente oaselor.

În jumătatea sudică a complexului, pe același nivel la care în jumătatea nordică fuseseră observate cele 6 schelete, nu au mai apărut alte resturi osteologice umane. După demontarea celor 6 schelete, s-a putut observa că acestea fuseseră depuse pe un strat subțire, uniform de pământ galben.

⁶⁹ Toate resturile osteologice umane descoperite în cadrul sitului sunt în prezent analizate de către domnul Gabriel Vasile, care urmează să elaboreze studiul antropologic. Îi mulțumim și pe această cale pentru acest demers.

⁷⁰ Datele prezentate au caracter preliminar, fiind în curs de pregătire un articol având ca temă această descoperire funerară cu caracter aparte. Din observațiile efectuate cu ocazia săpării complexului, cele 6 schelete par să fie: doi indivizi adulți (situați în partea de ENE a gropii, notați cu siglele M5 și M6), un copil (situat aproximativ în centrul gropii, notat cu sigla M4), respectiv trei adolescenți (în partea de VNV a gropii, notați cu siglele M1 la M3).

După efectuarea unei noi răzuiri, în partea de SE a complexului s-a conturat o altă groapă de formă ovală, care se adâncea cu aproximativ 0,40 m față de nivelul pe care fuseseră depuși cei 6 indivizi. În această groapă (notată cu sigla CPL 114B) au apărut un craniu uman, o cană (depusă în poziție verticală imediat lângă craniu) și fragmente ceramice.

Aproximativ în centrul complexului CPL 114, s-a conturat o altă pată de culoare închisă, având formă circulară; aceasta avea diametrul de 0,40 m și se adâncea la -0,50 m față de nivelul pe care au fost depuși cei 6 indivizi.

La prelevarea scheletelor au apărut 12 mici piese din bronz și fier, care constituie – foarte probabil – inventarul funerar al celor 6 defuncți.

CPL 147 (dimensiuni: 1,80 × 1,20 m; adâncime: 0,30 m) (**Pl. XLI, LV**)

Complexul s-a conturat imediat după îndepărtarea stratului de sol vegetal, sub forma unei pete de dimensiuni medii și formă neregulată. Umplutura gropii este constituită dintr-un sediment negru amestecat cu chirpici și cărbune mai ales în zona vaselor. În partea inferioară a gropii se aflau mai multe vase ceramice fragmentare, sparte pe loc. Din inventarul gropii mai provin alte fragmente ceramice, o bucată mare de râșniță și o lamă de cuțit din fier. Poziția vaselor în interiorul gropii sugerează că aceasta ar putea fi o groapă de ofrandă.

CPL 183 (dimensiuni: 1,90 × 1,70 m; adâncime: 0,70 m) (**Pl. XLII, LVI**)

Această groapă a fost identificată la demontarea martorului stratigrafic median din partea vestică a suprafeței de cercetare S_{III}. Umplutura gropii constă dintr-un sediment negru cu urme de chirpici și cărbune, iar la baza complexului a fost observat un strat de pietriș. La aproximativ 0,50 m de la nivelul de conturare a fost observat un grup compact de vase sparte pe loc, respectiv patru căni, două vase pântecoase și o căniță. Dispunerea vaselor și modul lor de conservare par să indice faptul că acestea au fost depuse (intenționat). De la nivelul vaselor sparte pe loc pereții gropii se cuptoreau către baza complexului. Printre vase au mai fost descoperiți câțiva galeți de râu, dar și oase de animal (arse și nearse) și obiecte din bronz. Dispunerea vaselor în interiorul gropii pare să indice că aceasta ar fi putut fi o groapă de ofrandă.

CPL 190 (dimensiuni: 1,25 × 1,15 m; adâncime: 0,20 m) (**Pl. XLIII, LVII**)

Imediat după decaparea stratului vegetal au devenit vizibile contururile mai multor vase, depuse într-o groapă de formă aproximativ circulară. Partea superioară a gropii a fost puternic afectată de lucrări agricole contemporane. Umplutura gropii consta într-un sediment negru cu pigment de chirpici, având consistență lutoasă, foarte bine tasată. După curățare, au fost identificate 6 vase întregibile, așezate unul lângă altul, printre acestea fiind și un platou deosebit de friabil, aproape imposibil de prelevat. Vasele erau așezate direct pe sol, iar în afara acestora nu a mai fost găsit alt material arheologic. Poziția vaselor în interiorul gropii sugerează că este posibil ca aceasta să fie o groapă de ofrandă.

CPL 237 (dimensiuni: 1,20 × 1 m; adâncime: 0,70/0,80 m) (**Pl. XLIV, LVIII**)

Complexul a fost conturat imediat după decaparea stratului vegetal, inițial sub forma unei pete de formă ovală (dimensiuni: 1 × 0,60 m), de culoare brună-oranj, în centrul acesteia fiind observate resturi de lipitură de vatră (?), chirpici și o serie de fragmente ceramice (CPL 237 B). La secționare, la -0,20 m față de resturile de vatră, a fost observată o a doua groapă, de formă relativ circulară, situată aproximativ la sud de CPL 237B. Aceasta era suprapusă de resturile de vatră numai în capătul său nordic. În inventarul complexului se aflau mai multe vase sparte pe loc, așezate unele peste altele. Umplutura gropii constă dintr-un sediment negru, pigmentat cu urme de chirpici și cărbune. Pereții gropii (cu vase sparte *in situ*) erau drepti.

*
* *

O imagine de ansamblu asupra dimensiunii și complexității descoperirilor arheologice realizate în cadrul sitului Tărtăria–*Podu Tărtăriei vest* este prezentată în tabelul-anexă. Acesta conține informații preliminare despre asocierea principalelor categorii de material (vase întregi/întregibile, fragmente consistente de chirpici, schelete și fragmente de schelete umane, oase de animal – inclusiv prelucrate, piese din metal și piatră prelucrată), respectiv raportul dintre ceramica atipică și cea caracteristică stilului Basarabi.

Datele statistice obținute din analiza preliminară post-săpătură indică următoarele:

- au fost descoperite vase întregi/întregibile în 81 de complexe, respectiv 31,39% din total;
- a fost descoperită ceramică tipică stilului Basarabi în 202 de complexe, respectiv 78,29% din total;
- a fost descoperită în asociere ceramică atipică și tipică stilului Basarabi în 200 de complexe, respectiv 77,51% din total;
- au fost descoperite piese de bronz (întregi, fragmentare sau urme) în 44 de complexe (inclusiv depozitele Tărtăria I și Tărtăria II), respectiv 17,05% din total;
- au fost descoperite piese de fier (întregi, fragmentare sau urme) în 25 de complexe (inclusiv depozitele Tărtăria I și Tărtăria II), respectiv 9,68% din total;
- au fost descoperite piese din metal (bronz și fier) în 59 de complexe (inclusiv depozitele Tărtăria I și Tărtăria II), respectiv 22,86% din total;
- au fost descoperite resturi osteologice animale în 49 de complexe, respectiv 18,99% din total;
- au fost descoperite oase animale cu urme de prelucrare numai în cazul a 3 complexe, respectiv 1,16% din total;
- a fost descoperit material litic (piatră prelucrată) în 26 de complexe, respectiv 10,06% din total;
- au fost descoperite fragmente de chirpici și lutuială în 98 de complexe, respectiv 37,98%.

CONCLUZII

Toate descoperirile efectuate în cadrul sitului arheologic Tărtăria–*Podu Tărtăriei vest* vin să nuanțeze – pe de o parte – concluziile studiului de diagnostic arheologic și reconfirmă în mod evident un fapt de altfel bine cunoscut anterior – printr-o serie de semnalări și descoperiri întâmplătoare, dar și prin cercetări mai vechi, de mai mică sau mai mare amploare –, anume potențialul arheologic semnificativ privind perioada Hallstatt-ului mijlociu existent de-a lungul văii mijlocii a Mureșului (zona Alba Iulia–Orăștie). (Pl. IV)

Astfel, cercetarea arheologică preventivă a părții sudice a sitului Tărtăria–*Podu Tărtăriei vest* a furnizat date și descoperiri arheologice semnificative. Construcția viitoarei autostrăzi a afectat numai parțial acest sit și, în aceste condiții, a creat premisele pentru cercetarea în suprafață a părții sudice a unei importante zone de habitat preistoric, databil în perioada mijlocie a primei epoci a fierului (mai exact așa-numita perioadă a culturii Basarabi). De asemenea, în limita estică a acestuia a fost documentată o secvență ocupațională încadrabilă în epoca medievală timpurie (?), respectiv un sistem de fortificație (val cu palisadă, incendiată). Rămâne un deziderat de perspectivă clarificarea motivului pentru care a fost construită această fortificație, având în vedere că nu au fost descoperite – pentru moment – alte structuri (de locuire ?) databile în aceeași epocă. Este mai mult decât evident faptul că situl continuă spre nord, către DN7 și valea Mureșului, astfel că trebuie avută în vedere parcurgerea – cât mai curând posibil – procedurii de clasare a acestui perimetru pentru instituirea unui regim (minimal) de protecție juridică și inițierea unui program de cercetare arheologică cu caracter programat în această zonă.

În ceea ce privește așezarea hallstattiană, datele stratigrafice și materialul arheologic descoperit în campania 2012 oferă argumente foarte solide pentru a considera situl Tărtăria-Podu Tărtăriei vest, respectiv situl arheologic situat pe terasa superioară (stângă) a Mureșului, la S de DN7 și la V actualul traseu al DC705E, drept unul deosebit de important pentru studierea perioadei Hallstatt-ului mijlociu (așa-numita perioadă a stilului ceramic Basarabi) în aria intracarpatică și în bazinul carpatic al Dunării.

Depozitele Tărtăria I și Tărtăria II reprezintă depuneri cu caracter de unicat, atât prin natura lor (reunind deopotrivă elemente de prestigiu social și meșteșug), cât și prin contextul cert de descoperire, raportat la civilizația Hallstatt-ului mijlociu în zona arcului carpatic și a bazinului Dunării mijlocii și de jos. Analiza aprofundată a acestor descoperiri, cu caracter excepțional pentru preistoria României și a zonei Europei Centrale și de Sud-Est, poate aduce noi repere pentru cunoașterea perioadei Hallstatt-ului mijlociu în aria intracarpatică și în bazinul carpatic al Dunării⁷¹. Studiul în detaliu, axat pe elemente de tipologie, chorologie și analiză elementală, al celor două depozite de bronzuri va determina o mai bună înțelegere a modelelor de difuziune a diverselor piese de metal asociate „cercului de forme traco-cimmerian”⁷², prin analizarea relațiilor „culturale” (de schimb) ale spațiului carpatic cu zona nord-pontică, cea vest-balcanică și cea est-alpină, în primele secole ale mileniului I a. Chr., într-un moment de referință pentru pre- și protoistoria spațiului central și sud-est european. Depozitele de bronzuri datate la nivelul secolelor IX–VII a. Chr. marchează ultima etapă a unui fenomen cultural-istoric de primă importanță al epocii metalelor, anume depunerea votivă⁷³ a pieselor din metal. Analiza compoziției depozitelor de bronzuri, cu precădere a celor de la finalul epocii metalelor, altfel spus din zorii protoistoriei europene, în special prin depășirea abordărilor strict cronologice și aprofundarea modelelor de răspândire a variilor categorii de artefacte asociate, oferă numeroase posibilități pentru valorificarea acestei categorii de izvoare arheologice. Într-o atare perspectivă, depozitele de bronzuri trebuie înțelese drept vestigii materiale ale unor practici rituale, având posibile conotații de ordin religios, caracteristice unor spații relativ vaste la nivel european. Analiza structurală a acestor categorii de ofrande preistorice și studierea, cu cât mai mare acuratețe, a contextelor lor de depunere sunt direcții noi de cercetare în domeniu, care deschid noi posibilități pentru înțelegerea unor manifestări spirituale din timpuri străvechi.

De remarcat că structura depunerii este deosebit de complexă în cazul depozitelor Tărtăria I și II, acestea reunind arme, unelte, piese de port și de harnașament ce pot fi asociate pe de o parte spațiului vest-balcanic, dar și celui nord-pontic (Pl. LIII). Astfel, printre obiectele de sorginte răsăriteană se numără o serie de piese de harnașament (zăbală, faleră cu „zornăitoare”, butoni ajurați) și de port (pandantiv), iar în cazul celor de origine meridională o serie de piese de port (fibule ochelari, fibulă cu nodozități, torquesuri, ace de păr). Caracterul de „complex închis” al ambelor depozite oferă premisele certe ale unei documentări extrem de riguroase a structurării acestor depuneri, cât și ale unor cercetări pluridisciplinare privind analiza elementală a pieselor componente. Nu în ultimul rând se adaugă resturi de natură organică, prelevate cu ocazia descoperirii, investigarea acestora aducând noi elemente. Deopotrivă, o asemenea abordare în detaliu va permite o mai bună corelare a sistemelor cronologice utilizate pentru prima jumătate a mileniului I a. Chr. în zona Europei Centrale și de Sud-Est, inclusiv ținând cont de cele mai recente contribuții în domeniu datorate Carolei Metzner-Nebelsick sau lui Christopher Pare; în acest mod pot fi înțelese mai bine o serie de manifestări culturale din pre- și protoistoria spațiului european.

În egală măsură, o altă direcție deosebit de importantă a analizei post-săpătură vizează studiul ceramicii descoperite în cuprinsul acestui sit. Prin dimensiunea, complexitatea și diversitatea sa, acest lot ceramic creează premisele aprofundării și reconsiderării opiniilor cu privire la stilul ceramic Basarabi. De remarcat că – pentru moment – din repertoriul de forme specific stilului amintit, lipsesc în cazul sitului Tărtăria-Podu Tărtăriei vest două forme caracteristice, respectiv vasul de tip „fructieră” și strachina cu margine lată, rășfrântă spre exterior. De asemenea, în ceea ce privește

⁷¹ Vulpe 1986; László 2001; Petrescu-Dâmbovița 2001; Vulpe 2001

⁷² Pentru așa-numitele bronzuri cimmeriene sau de tip „bird cage”, vezi Bouzek 1971 (cu bibliografia mai veche); pentru considerații mai recente asupra noțiunii de „orizont traco-cimmerian”, vezi Sauter 2000 (publicație disponibilă on-line la adresa <http://www.kimmerier.de/kap02100.htm>, accesată în data de 16.05.2013); Metzner-Nebelsick 2002.

⁷³ Hansen 1992

motivistica acestui stil ceramic, analiza preliminară post-săpătură tinde să reconfirme faptul că descoperirile de tip Basarabi din zona Tărtăria par să indice existența materialului caracteristic primelor două faze⁷⁴.

*
* *

În încheiere, trebuie amintit faptul că a fost propusă, la începutul anului 2013, întreprinderea – în regim de urgență – tuturor demersurilor științifice și legale necesare pentru clasarea zonei situate la N de traseul autostrăzii ca „monument istoric de categorie A”, respectiv perimetrul delimitat la V de valea Cioarei, la N de traseul DN7 și calea ferată Arad–Alba Iulia, la E de Valea Tărtăriei și actualul traseu al DC705 E și la S de traseul autostrăzii A1.

Notă: Mulțumiri domnului Marius Amarie pentru fotografiile pieselor din componența depozitelor Tărtăria I și Tărtăria II, utilizate la realizarea planșelor L–LII.

BIBLIOGRAFIE

Legea nr. 258/2006	<i>Lege pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr. 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național, Monitorul Oficial nr. 603 în data de 12 iulie 2006</i>
LMI 2010	<i>Lista Monumentelor Istorice, Monitorul Oficial, partea I, nr. 670 din 1 octombrie 2010</i>
OG nr. 43/2000	<i>Ordonanța Guvernului nr. 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național (nepublicată în Monitorul Oficial)</i>
OMCC nr. 2392/2004	<i>Ordinul Ministrului Culturii și Cultelor nr. 2392/06.09.2004 privind instituirea Standardelor și Procedurilor arheologice, disponibil la adresa http://www.cimec.ro/Arheologie/Legislatie/OMC_Standarde.pdf și http://www.cimec.ro/Arheologie/standarde2.htm (nepublicat în Monitorul Oficial)</i>
OMCC nr. 2518/2007	<i>Ordinul Ministrului Culturii și Cultelor nr. 2518/2007 pentru aprobarea Metodologiei de aplicare a procedurii de descărcare de sarcină arheologică, disponibil la adresa http://www.cultura.ro/Files/GenericFiles/OMCC-2518-2007-DescarcareAarcinaArheologica.pdf (nepublicat în Monitorul Oficial)</i>
OMCPN nr. 2613/2011	<i>Ordinul Ministrului Culturii și Patrimoniului Național nr. 2613/2011 privind aprobarea Procedurii de emitere a certificatului de descărcare de sarcina arheologică în cazul proiectelor de infrastructură de transport de interes național, Monitorul Oficial nr. 93/6 februarie 2011</i>

Legea nr. 2001–44/2001
(Franța)	<i>Loi n°2001–44 du 17 janvier 2001 relative à l'archéologie préventive, version consolidée au 24 février 2004, http://www.legifrance.gouv.fr</i>
PPG16
(Marea Britanie)	<i>***, Planning Policy Guidance 16: Archaeology and planning, 1990, http://www.communities.gov.uk/documents/planningandbuilding/pdf/156777</i>

*** 1982	<i>Enciclopedia geografică a României, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982</i>
Aldea, Ciugudean 1987	<i>Al. I. Aldea, H. Ciugudean, Depozitul hallstattian de la Vințu de Jos III, <i>Apulum</i> 24, 1987, p. 81–79</i>

⁷⁴ Vezi în acest sens opiniile formulate anterior de către Gumă 1993, 203, 233; Ciugudean 1997, 148, 158–159, fig. 3, 31/ 1–2; Ursuțiu 2002, 74–75.

- Aldea, Ciugudean 1995 Al. I. Aldea, H. Ciugudean, Der dritte hallstattzeitliche Depotfund von Vințu de Jos, în T. Soroceanu (Hrsg.), *Bronzefunde aus Rumänien*, Berlin, 1995, p. 213–224
- Berciu 1942 I. Berciu, Depozitul de bronz de la Orăștie, *Apulum* 1, 1939–1942 (1942), p. 80–97
- Bratu 2009 Olimpia Bratu, *Depuneri de bronzuri între Dunărea Mijlocie și Nistru în secolele XIII–VII a. Chr.*, București, 2009
- Bouzek 1971 J. Bouzek, Openwork ‘bird-cage’ bronzes, în J. Boardmann, M.A. Brown, T.G.E. Powell (eds.), *The European Community in Later Prehistory. Studies in honour of C.F.C. Hawkes*, Routledge & Kegan Paul, London, 1971, p. 77–104
- Ciugudean 1997 H. Ciugudean, *Cercetări privind epoca bronzului și prima vârstă a fierului în Transilvania*, BMA VII, Alba Iulia, 1997
- Damian et alii 2012 P. Damian, I. Bocan, E. Dumitrașcu, D. Ene, S. Ene, M. Streinu, Autostrada Orăștie–Sibiu, Lot 1 (Orăștie–Sebeș), km 00+000–24+110, jud. Hunedoara, Alba, CCA 2012, nr. 156, p. 280
- Drewett 2011 P. Drewett, *Field Archaeology. An Introduction*, 2nd edition, Routledge, London, 2011
- László 2001 A. László, Prima epocă a fierului, în vol. *Istoria Românilor. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, vol. 1, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 294–326
- Geografia ***, *Geografia României*, vol. I, *Geografia fizică*, București, 1983; *Geografia României*, vol. III, *Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei*, București, 1987
- Ghenescu, Sana, Ștefu 2000 O. Ghenescu, D.V. Sana, V. Ștefu, Cercetări arheologice de suprafață în sectorul Vințu de Jos – Tărtăria (jud. Alba), în *BCSS*, 6, 2000, p. 69–85
- Grant et alii 2005 (2008) J. Grant, S. Gorin, N. Fleming, *The archaeology coursebook: an introduction to study skills, topics and methods*, Routledge, 2005 (re-editare 2008)
- Green 2002 K. Greene, *Archaeology: an introduction*, Routledge, 2002
- Hansen 1992 S. Hansen, Depozitele ca ofrandă: o contribuție la interpretarea descoperirilor de depozite din perioada timpurie a UFZ, *SCIVA*, 43, 1992, 4, p. 371–392
- Horedt 1947–1949 K. Horedt, Săpăturile privitoare la epoca neo- și eneolitică, *Apulum*, 3, 1949, p. 44–69
- Kemenczei 2005 T. Kemenczei, *Funde ostkarpatenländischen Typs im Karpatenbecken*, PBF, XX, 10, Stuttgart, 2005
- Marțian 1920 I. Marțian, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, Bistrița, 1920
- Metzner-Nebelsick 2002 Carola Metzner-Nebelsick, *Der „Thrako-Kimmerische” Formenkreis aus der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien*, 1–2, Vorgeschichtliche Forschungen 23, Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf., 2002
- Metzner-Nebelsick 2005 Carola Metzner-Nebelsick, Despre importanța cronologică și cultural-istorică a depozitelor din România în epoca târzie a bronzului și în epoca timpurie a fierului, în T. Soroceanu (Hrsg./ed.), *Bronzefunde aus Rumänien II./Descoperiri de bronzuri din România II*, Editura Accent, Bistrița/Cluj-Napoca, 317–342
- Neumann, Sanford 2001 Th. W. Neumann, R. M. Sanford, *Practicing Archaeology. A Training Manual for Cultural Resources Archaeology*, 2001
- Pare 1999 C.F. Pare, Beiträge zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit in Mitteleuropa. Teil I. Grundzüge der Chronologie im östlichen Mitteleuropa (11. – 8. Jahrhundert v. Chr.), în *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseum Mainz*, 45, 1998 (1999), p. 293–433
- Petrescu-Dâmbovița 1977 M. Petrescu-Dâmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977
- Petrescu-Dâmbovița 2001 M. Petrescu-Dâmbovița, Înflorirea și declinul metalurgiei bronzului în prima epocă a fierului, în vol. *Istoria Românilor. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, vol. 1, București, 2001, p. 339–347
- Popa 2011 C.I. Popa, *Valea Cugirului din preistorie până în zorii epocii moderne*. Monumenta archaeologica et historica, Cluj-Napoca, 2011
- Popa, Berciu 1964 A. Popa, I. Berciu, Contributions a l’étude des objets hallstattiens, *Dacia N.S.*, 8, 1964, p. 87–100
- Popa, Berciu 1965 A. Popa, I. Berciu, Un depozit de obiecte hallstattiene de la Vințul de Jos, *Apulum*, 5, 1965, p. 51–70
- Renfrew, Bahn 2008 C. Renfrew, P. Bahn, *Archaeology: Theories, Methods and Practice*, 5th edition, Thames & Hudson, Londra, 2008

- RepAB 1995 *Repertoriul arheologic al județului Alba*, V. Moga, H. Ciugudean (red.), BMA II, Alba Iulia, 1995
- Roskams 2001 S. Roskams, *Excavation*, Cambridge University Press, 2001
- Rusu 1963 M. Rusu, Die Verbreitung die Bronzehorte in Transilvannien vom Ende Bronzezeit in die mittlere Hallstattzeit, *Dacia N.S.*, 7, 1963, p. 177–210
- Sauter 2000 H. Sauter, *Studien zur Kimmerierproblem*, Band 72 der Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde (publicație on-line disponibilă la adresa <http://www.kimmerier.de/kap02100.htm>, accesată în data de 16.05.2013)
- Soroceanu 1982 T. Soroceanu, Hortfunde und befestigte Anlagen in Transilvaniei, în B. Chropovski, J. Herrmann (Hrsg.), *Beiträge zur bronzezeitliche Burgenbau in Mitteleuropa*, Berlin–Nitra, 1982, p. 363–376
- Tasić 1972 N. Tasić, An Early Iron Age Collective Tomb at Gomolava, *Archaeologia Jugoslavica*, XIII, 1972, p. 27–37
- Tasić 2004 N. Tasić, Historical Picture of the Development of the Early Iron Age in the Serbian Danube Basin, *Balkanica*, XXXV, 2004, p. 5–22
- Tufescu 1966 V. Tufescu, *Subcarpații și depresiunile marginale ale Transilvaniei*, București, 1966
- Ursuțiu 2002 A. Ursuțiu, *Etapa mijlocie a primei vârste a fierului în Transilvania (Cercetările de la Bernadea, com. Bahnea, jud. Mureș)*, IEC V, Cluj-Napoca, 2002
- Vulpe 1986 A. Vulpe, Zur Entstehung der geto-dakischen Zivilisation. Die Basarabi-Kultur, *Dacia N.S.* 30, 1–2, 1986, p. 49–91
- Vulpe 2001 A. Vulpe, Prima epocă a fierului. Perioada mijlocie (cca 850/800 – 650 a. Chr.), în vol. *Istoria Românilor. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, vol. 1, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 327–339
- Vulpe 2001a A. Vulpe, Structuri sociale și credințe religioase în epoca bronzului și în prima epocă a fierului, în vol. *Istoria Românilor. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, vol. 1, București, 2001, p. 353–377
- Westcott, Brandon 2000 Konnie L. Westcott, J. Brandon (eds.), *Practical Applications of GIS for Archaeologists. A Predictive Modeling Toolkit*, Taylor Francis, London, 2000

LIST OF ILLUSTRATION

- Pl. I.** The investigated area mapped on various cartographic sources
- Pl. II.** Location of the investigated area on ortophotomaps and satellite images; a. Ortophotomap of 2005 overlapped by the initial delimitation of the site; b. Location of the investigated area on ortophotomaps and satellite images (2005, 2012)
- Pl. III.** Basarabi type discoveries nearby the site Tărtăria–Podu Tărtăriei vest
- Pl. IV.** Basarabi type discoveries on Orăștie–Alba Iulia zone
- Pl. V.** General overviews of the site's area before the beginning of the excavation
- Pl. VI.** General overviews during the preventive archaeological excavations
- Pl. VII.** Aerial images of the site at the end of the preventive archaeological excavations (2012)
- Pl. VIII.** Trial trenches during the field archaeological evaluation
- Pl. IX.** Layout of the excavation units
- Pl. X.** Detail on the location of the cross-section along CPL 004/CPL 118
- Pl. XI.** Layout of the archaeological complexes
- Pl. XII.** Layout of the archaeological complexes (detail on the SW zone)
- Pl. XIII.** Layout of the archaeological complexes (detail on the NE zone)
- Pl. XIV.** Layout of the archaeological complexes (detail on the relocation zone of DC705E)
- Pl. XV.** Distribution of special archaeological material
- Pl. XVI.** Distribution of special archaeological material (detail on the SW zone)
- Pl. XVII.** Distribution of special archaeological material (detail on the NE zone)
- Pl. XVIII.** Distribution of special archaeological material (detail on the relocation zone of DC705E)
- Pl. XIX.** Main N cross-section profiles. Photos: 1. S VI; 2. S III (two research stages); drawings: 1. S VI; 2. S III
- Pl. XX.** S 008, CPL 004/118, main W cross-section profile (photo & drawing)
- Pl. XXI.** S 019, N cross-section profile (photo & drawing)
- Pl. XXII.** S 019, S cross-section profile (photo & drawing)
- Pl. XXIII.** S 027 (relocation zone of DC 705E), main N cross-section profile (drawing & photo)
- Pl. XXIV.** CPL 004, S003, W cross-section profile (photos & drawing)

- Pl. XXV. CPL 118B, W cross-section profile (photo & drawing)
- Pl. XXVI. S V, CPL 004M/118 and CPL 122 (hoard Tărtăria II), E cross-section profile (photo & drawing)
- Pl. XXVII. S IV, CPL 004G/118, W cross-section profile (photo & drawing)
- Pl. XXVIII. S VIII, CPL 118D, E cross-section profile (photo & drawing)
- Pl. XXIX. CPL 002: 1. Ground plan and profile; 2–5. Images during the excavation of the complex
- Pl. XXX. CPL 013: 1. Ground plan and profile; 2–8. Images during the excavation of the complex
- Pl. XXXI. CPL 021: 1. Ground plan and profile; 2–6. Images during the excavation of the complex
- Pl. XXXII. CPL 025: 1. Ground plan and profile; 2–7. Images during the excavation of the complex
- Pl. XXXIII. CPL 066: 1. Ground plan and profile; 2–6. Images during the excavation of the complex
- Pl. XXXIV. CPL 074: 1. Ground plan and profile; 2–6. Images during the excavation of the complex
- Pl. XXXV. CPL 110, 111, 112, 113: 1. Ground plan and profile; 2–7. Images during the excavation of the complex
- Pl. XXXVI. CPL 114 and CPL 114B (collective „grave”): Ground plan and profile; 2–4. Images during the excavation of the complex
- Pl. XXXVII. 1. CPL 114 (collective „grave”) – overview; 2. M 1 (right up), M 2 (centre), M3 (left down); 3. M4; 4. M5 (left), M6 (right)
- Pl. XXXVIII. CPL 114 B: 1–5. Images during the excavation of the complex
- Pl. XXXIX. CPL 116 (hoard Tărtăria I): 1–4. Images during the excavation of the complex
- Pl. XL. CPL 122 (hoard Tărtăria II): 1–4. Images during the excavation of the complex
- Pl. XLI. CPL 147: 1. Ground plan and profile; 2–8. Images during the excavation of the complex
- Pl. XLII. CPL 183: 1. Ground plan and profile; 2–6. Images during the excavation of the complex
- Pl. XLIII. CPL 190: 1. Ground plan and profile; 2–7. Images during the excavation of the complex
- Pl. XLIV. CPL 237: 1. Ground plan and profile; 2–6. Images during the excavation of the complex
- Pl. XLV. CPL 002: Ceramic material (selection)
- Pl. XLVI. CPL 013: Restored pottery
- Pl. XLVII. CPL 021: Pottery on restoration
- Pl. XLVIII. CPL 074: Pottery on restoration
- Pl. XLIX. 1–2. CPL 066, 3. CPL 110: Pottery on restoration
- Pl. L. Adornment objects of hoards Tărtăria I and Tărtăria II: 1. Torques and pendant of hoard Tărtăria I; 2. Bracelets of hoard Tărtăria I; 3. Brooches of hoards Tărtăria I and Tărtăria II (photo Marius Amarie)
- Pl. LI. Adornment and harness objects of hoards Tărtăria I and Tărtăria II: 1. Curl rings (hair pins) of hoard Tărtăria I; 2. *Phalerae* of hoards Tărtăria I and Tărtăria II; 3. *Phalerae*, *tutuli* and buttons of hoards Tărtăria I and Tărtăria II (photo Marius Amarie)
- Pl. LII. Iron weapons and tools of hoards Tărtăria I and Tărtăria II: 1. Socketed axes of hoards Tărtăria I and Tărtăria II; 2. Spears of hoard Tărtăria II; 3. Short swords, flat winged ax and chisel of hoards Tărtăria I and Tărtăria II (photo Marius Amarie)
- Pl. LIII. „Structure” of the deposition on hoards Tărtăria I and Tărtăria II
- Pl. LIV. Hoards of Ha B₃–C period discovered in Romania
- Pl. LV. CPL 147: Pottery on restoration
- Pl. LVI. CPL 183: Pottery on restoration
- Pl. LVII. CPL 190: Pottery on restoration
- Pl. LVIII. CPL 237: Pottery on restoration
- Pl. LIX. Basarabi type pottery discovered at Tărtăria–Podu Tărtăriei vest
- Pl. LX. Basarabi type pottery discovered at Tărtăria–Podu Tărtăriei vest

CORINA BORȘ, LUCIANA IRIMUȘ, VLAD RUMEGA, SEBASTIAN DOBROTĂ
 Muzeul Național de Istorie a României,
 Secției de Arheologie Pre- și Protoistorică, Clasică și Medievală
 corina.bors73@gmail.com; luciana_dr@yahoo.com; vladrumega@gmail.com
 CĂTĂLIN RIȘCUȚA
 Muzeul Civilizației Dacice și Romane
 Strada 1 Decembrie, 39, Deva

Siglă complex	Ceramică atipică	Ceramică tipică	Vase întregi sau întregibile	Fragmente chirpici	Fragmente oase animal	Oase prelucrate	Ceramică – alte categorii	Bronz	Fier	Piatră prelucrată
CPL 001		X								
CPL 002	X	X		X	X					
CPL 003	X	X		X						X
CPL 004	X	X	X	X	X			X		
CPL 005	X	X								
CPL 006	X	X		X				X		
CPL 007	X							X		
CPL 008		X								
CPL 009	X	X								
CPL 010	X	X		X						
CPL 011										
CPL 012	X	X		X			X	X	X	
CPL 013	X	X	X	X	X				X	
CPL 014	X	X	X				X	X		
CPL 015	X	X		X				X		
CPL 016	X	X		X						
CPL 017	X	X	X							
CPL 018	X	X	X							
CPL 019	X	X		X	X			X		X
CPL 020	X		X							
CPL 021	X	X	X	X	X			X		
CPL 022	X	X	X	X			X			
CPL 023			X							
CPL 024			X							
CPL 025	X	X	X	X	X		X			X
CPL 026	X	X	X							
CPL 027			X							
CPL 028	X	X	X		X					
CPL 029	X	X	X							X
CPL 030	X	X								
CPL 031	X	X			X		X			
CPL 032	X									
CPL 033	X									
CPL 034	X	X								X
CPL 035	X									
CPL 036	X	X								
CPL 037	X	X								

Siglă complex	Ceramică atipică	Ceramică tipică	Vase întregi sau întregibile	Fragmente chirpici	Fragmente oase animal	Oase prelucrate	Ceramică – alte categorii	Bronz	Fier	Piatră prelucrată
CPL 038	X	X			X			X	X	
CPL 039	X	X	X	X	X		X			
CPL 040										
CPL 041	X	X								
CPL 042	X	X								
CPL 043	X	X			X					
CPL 044		X	X							
CPL 045	X	X	X		X					
CPL 046	X	X		X						
CPL 047	X	X	X					X		
CPL 048	X	X	X	X	X		X			X
CPL 049	X	X		X				X	X	
CPL 050	X	X			X					
CPL 051	X	X								
CPL 052	X	X	X							
CPL 053	X	X	X							
CPL 054	X	X								
CPL 055										
CPL 056	X	X								
CPL 057	X	X	X					X		
CPL 058	X	X			X	X				
CPL 059										
CPL 060	X	X	X							
CPL 061	X	X	X							
CPL 062	X	X		X						
CPL 063	X	X	X	X	X		X			
CPL 064	X		X							
CPL 065	X				X					
CPL 066	X	X		X			X			X
CPL 067	X	X								
CPL 068	X	X								
CPL 069	X	X		X						
CPL 070	X	X	X	X	X			X	X	X
CPL 071	X	X							X	
CPL 072										
CPL 073	X									
CPL 074	X	X	X	X	X		X	X	X	X
CPL 075										

Siglă complex	Ceramică atipică	Ceramică tipică	Vase întregi sau întregibile	Fragmente chirpici	Fragmente oase animal	Oase prelucrate	Ceramică – alte categorii	Bronz	Fier	Piatră prelucrată
CPL 076									X	
CPL 077	X	X	X							
CPL 078	X	X		X	X				X	X
CPL 079	X	X								
CPL 080	X	X						X		X
CPL 081										
CPL 082	X	X		X	X					X
CPL 083	X	X								
CPL 084	X	X	X		X					X
CPL 085	X	X								
CPL 086	X	X	X							
CPL 087	X	X		X						
CPL 088	X	X	X	X						
CPL 089	X	X						X		
CPL 090	X	X	X						X	
CPL 091	X									
CPL 092										
CPL 093	X	X								
CPL 094	X	X	X							
CPL 095	X									
CPL 096	X									
CPL 097	X	X		X	X					X
CPL 098	X		X		X					
CPL 099	X	X								
CPL 100	X	X								
CPL 101	X	X								
CPL 102										
CPL 103	X	X								
CPL 104	X	X	X							
CPL 105	X	X						X		
CPL 106										
CPL 107	X	X	X	X	X					
CPL 108	X	X		X						
CPL 109	X			X						
CPL 110	X	X		X	X		X			
CPL 111										
CPL 112										
CPL 113										

Siglă complex	Ceramică atipică	Ceramică tipică	Vase întregi sau întregibile	Fragmente chirpici	Fragmente oase animal	Oase prelucrate	Ceramică – alte categorii	Bronz	Fier	Piatră prelucrată
CPL 114 (M1 – M7)	X	X		X				X	X	
CPL 114 B	X	X	X				X			
CPL 115	X	X	X	X				X		X
CPL 116	X	X	X					X		
CPL 117	X	X								
CPL 118	X	X	X	X				X		
CPL 119										
CPL 120	X	X		X					X	X
CPL 120B	X	X	X	X	X		X	X	X	X
CPL 121	X	X	X							
CPL 122	X	X	X							
CPL 123	X	X	X	X			X	X		
CPL 124										
CPL 125	X	X								
CPL 126										
CPL 127	X	X		X				X	X	X
CPL 128	X	X								
CPL 129										
CPL 130										
CPL 131										
CPL 132										
CPL 133	X	X								
CPL 134										
CPL 135										
CPL 136	X	X	X					X		
CPL 137	X	X						X		
CPL 138										
CPL 139	X	X								
CPL 140	X	X								
CPL 141	X	X	X						X	
CPL 142	X	X	X							
CPL 143		X								
CPL 144	X	X								
CPL 145	X	X	X					X		
CPL 146	X									
CPL 147	X	X	X		X				X	

Siglă complex	Ceramică atipică	Ceramică tipică	Vase întregi sau întregibile	Fragmente chirpici	Fragmente oase animal	Oase prelucrate	Ceramică – alte categorii	Bronz	Fier	Piatră prelucrată
CPL 148	X	X		X						
CPL 149	X	X	X	X	X			X		
CPL 150	X	X			X			X		
CPL 151	X	X	X	X			X		X	X
CPL 152	X	X	X							
CPL 153	X	X	X	X			X	X	X	
CPL 154	X	X		X				X		
CPL 155	X	X	X	X						
CPL 156	X	X	X	X			X			
CPL 157	X									
CPL 158	X	X		X						
CPL 159	X	X		X						
CPL 160	X	X		X						X
CPL 161	X	X	X		X					
CPL 162	X									
CPL 163	X	X						X		
CPL 164	X	X								
CPL 165	X	X	X		X					
CPL 166	X	X								
CPL 167	X	X	X		X					
CPL 168	X	X		X						
CPL 169	X	X								
CPL 170	X	X		X	X					
CPL 171	X	X	X	X			X		X	
CPL 172	X	X	X	X	X			X	X	X
CPL 173	X	X								
CPL 174	X	X			X					
CPL 175	X									
CPL 176	X	X	X	X	X		X			
CPL 177	X	X			X					
CPL 178										
CPL 179	X	X		X	X					
CPL 180										
CPL 181	X	X		X				X		X
CPL 182	X	X	X	X				X		
CPL 183	X	X		X				X		
CPL 184	X	X			X					
CPL 185										

Siglă complex	Ceramică atipică	Ceramică tipică	Vase întregi sau întregibile	Fragmente chirpici	Fragmente oase animal	Oase prelucrate	Ceramică – alte categorii	Bronz	Fier	Piatră prelucrată
CPL 186	X	X	X							
CPL 187	X	X								
CPL 188										
CPL 189										
CPL 190	X	X	X							
CPL 191	X	X		X	X					
CPL 192	X	X		X				X	X	
CPL 193	X	X						X		
CPL 194										
CPL 195										
CPL 196	X	X		X	X				X	
CPL 197										
CPL 198	X	X								
CPL 199	X	X		X	X	X				
CPL 200	X	X								
CPL 201	X	X		X			X			
CPL 202	X	X		X				X	X	
CPL 203	X	X								
CPL 204	X	X		X	X					
CPL 205	X	X	X							
CPL 206	X	X		X						
CPL 207										
CPL 208	X	X								
CPL 209	X	X		X						
CPL 210	X	X								
CPL 211	X	X								
CPL 212	X	X	X	X			X	X		
CPL 213	X	X	X							
CPL 214										
CPL 215										
CPL 216	X	X								
CPL 217	X	X								
CPL 218			X							
CPL 219	X									
CPL 220	X	X	X	X			X			X
CPL 221	X	X								
CPL 222										
CPL 223	X	X			X	X				X

Siglă complex	Ceramică atipică	Ceramică tipică	Vase întregi sau întregibile	Fragmente chirpici	Fragmente oase animal	Oase prelucrate	Ceramică – alte categorii	Bronz	Fier	Piatră prelucrată
CPL 224	X	X		X						
CPL 225	X	X								
CPL 226	X	X		X						
CPL 227	X	X		X						
CPL 228	X	X		X						
CPL 229	X	X		X						
CPL 230	X	X		X				X		
CPL 231	X	X								
CPL 232	X	X	X	X			X			
CPL 233	X	X		X				X		
CPL 234	X	X			X					
CPL 235	X	X		X						
CPL 236	X	X		X						
CPL 237	X	X	X	X						
CPL 238	X	X		X						
CPL 239	X	X		X						
CPL 240	X	X		X						
CPL 241	X	X		X	X					
CPL 242	X	X		X						
CPL 243	X	X	X	X	X		X			
CPL 244	X	X		X						
CPL 245	X	X	X	X						
CPL 246	X	X	X	X						
CPL 247	X	X	X	X						X
CPL 248	X	X		X						
CPL 249	X	X	X	X	X					
CPL 250	X	X								
CPL 251	X	X	X	X	X					
CPL 252	X	X								
CPL 253	X	X								
CPL 254	X	X	X	X	X			X		X
CPL 255	X	X	X	X	X					
CPL 256	X	X		X						
CPL 257	X	X		X						
CPL 258	X	X		X						

Notă: Dat fiind stadiul actual al trierii materialului arheologic, pentru moment nu au fost incluse în tabel informații privind materialul descoperit în stratul de cultură.

Harta iosefină a Transilvaniei
(1769–1773)

Harta austriacă (1869–1910)

Hartă sovietică (după 1945)

Cartografierea zonei cercetate de-a lungul timpului

a. Ortofotoplan din 2005 suprapus de delimitarea inițială a sitului

b. Imagine satelitară din 05.06.2012

Încadrarea zonei cercetate pe ortofotoplanuri și imagini satelitare (2005, 2012)

Descoperiri de tip Basarabi în imediata vecinătate a sitului Tărtăria–Podu Tărtăriei vest

Descoperiri de tip Basarabi în zona Orăștie–Alba Iulia

a

b

Imagini de ansamblu ale zonei sitului înainte de începerea săpăturii. **a.** Vedere spre N către valea Mureșului
b. Vedere spre S către satul Tărtăria

Imagini de ansamblu din timpul derulării cercetării arheologice preventive

Imagini aeriene ale sitului la sfârșitul cercetărilor arheologice preventive (2012)

Secțiuni diagnostic arheologic

Dispunerea unităților de săpătură

Dispunerea complexelor arheologice

Dispunerea complexelor arheologice (detaliu zona de deviere a DC 705E)

Dispunerea materialului arheologic special

Dispunerea materialului arheologic special (detaliu zona de SV)

Dispunerea materialului arheologic special (detaliu zona de NE)

Dispunerea materialului arheologic special (detaliu zona de deviere a DC705E)

1.

2.

3.

4.

Profile magistrale de N. Fotografii: 1. S VI; 2. S III (doua stadii de cercetare); desene: 3. S VI; 4. S III

vegetal	pământ galben-roșcat cu lentile de pietriș în zona șanțului
pământ brun-cenușiu, corespunde cu stratul de cultură	pământ/lut galben deschis cu concrețiuni calcaroase
pământ brun, ultima umplutură din zona șanțului	pământ galben închis
pământ galben-roșcat	ceramică
pământ negru fără material	piatră
pământ brun-gălbui, parțial căzut în șanț	
pământ brun închis	
pământ negru-cafeniu închis, umplutura șanțului	

0 1m

S008, CPL 004/118, profil magistral de V (fotografie și desen)

S019, profil de N (fotografie și desen)

- strat de cultură, negru-cenușiu cu pigmenți vagi de chirpici
- pământ negru cu urme de chirpici
- pământ cenușiu lutos, vag pigmentat cu chirpici
- pământ cenușiu închis amestecat cu cărbune
- cărbune, pământ cărbunos, urme de băne arde din lemn
- strat de chirpici ars sfărâmicos
- gropi de stâlpi umplute cu pământ cenușiu-roșatic închis, cu urme de chirpici pe alocuri
- pământ roșu-cenușiu, amprentă termică
- pământ negricios cu foarte mult chirpic/ rest de palisadă
- pământ brun-negricios cu urme de chirpici
- lentilă de pământ cenușiu închis
- pământ galben lutos
- lentilă galben-cenușie
- pământ cenușiu deschis, amestecat cu galben și chirpici
- vegetal
- piatră
- umplutura șanțului CPL 155, pământ brun-cenușiu, ușor gălbui
- galben steril
- pietriș nativ

S019, profil de S (fotografie și desen)

CPL 004, S003, profil de V (fotografii și desen)

CPL 118 B, profil de V (fotografie și desen)

0 1 m

■ pământ negru-cenușiu, strat de cultură	■ pământ negru noroios	■ depuneri feruginoase concentrate cu aspect roșcat-oranj
■ pământ cenușiu-gălbui	■ pământ negru-cenușiu	■ depuneri brun-gălbui slab feruginoase
■ pământ cenușiu închis	■ scursură gălbuie	■ depuneri feruginoase cu nuanțe amestecate
■ pământ galben nativ	■ depuneri feruginoase cenușii	■ cafeniu gălbui neferuginos
■ pământ galben feruginos	■ depuneri feruginoase brun-gălbui	■ diferite nuanțe de cafeniu și cenușiu
■ zona de tranziție între cenușiu și galben		■ depozit de bronzuri
		■ piatră

S V, CPL 004 M/118 și CPL 122 (depozit Tărtăria II), profil de E (fotografie și desen)

pământ negru-cenușiu ușor pigmentat

pământ brun-cenușiu

pământ brun-gălbui curat

lut galben steril

piatră și pietriș

0

1 m

S IV, CPL 004 G/118, profil de V (fotografie și desen)

S VIII, CPL 118 D, profil de E (fotografie și desen)

1.

2.

3.

4.

5.

CPL 002: 1. Grund și profil; 2–5. Imagini din timpul cercetării complexului

2.

3.

4.

5.

8.

6.

7.

CPL 013: 1. Grund și profil; 2–8. Imagini din timpul cercetării complexului

CPL 021: 1. Grund și profil; 2–6. Imagini din timpul cercetării complexului

2.

3.

4.

1.

5.

6.

7.

CPL 025: 1. Grund și profil; 2–7. Imagini din timpul cercetării complexului

2.

3.

4.

5.

6.

CPL 066: 1. Grund și profil; 2–6. Imagini din timpul cercetării complexului

CPL 074: 1. Grund și profil; 2–6. Imagini din timpul cercetării complexului

CPL 110,111,112,113: 1. Grund și profil; 2–7. Imagini din timpul cercetării complexului

2.

3.

4.

1. CPL 114 și CPL 114B („mormânt colectiv”); 2–4. Imagini din timpul cercetării complexului

1.

2.

3

4.

1. CPL 114 („mormânt colectiv”) imagine de ansamblu; 2. M1 (dreapta sus), M2 (centru), M3 (stânga jos); 3. M4; 4. M5 (stânga), M6 (dreapta)

1.

2.

3.

4.

5.

CPL 114 B 1-5. Imagini din timpul cercetării complexului

1.

2.

3.

4.

CPL 116 (depozitul Tărtăria D): 1–4. Imagini din timpul cercetării complexului

1.

2.

3.

4.

CPL 122 (depozitul Tărtăria II): 1–6. Imagini din timpul cercetării complexului

2.

3.

4.

1

5

6.

7.

8.

CPL 147: 1. Grund și profil; 2–8. Imagini din timpul cercetării complexului

CPL 183: 1. Grund și profil; 2–6. Imagini din timpul cercetării complexului

2.

3.

4.

1.

6.

7.

5.

CPL 190: 1. Grund și profil; 2–7. Imagini din timpul cercetării complexului

CPL 237: 1. Grund și profil; 2–6. Imagini din timpul cercetării complexului

CPL 002: Material ceramic (selectiv)

CPL 013: Vase restaurate

CPL 021: Vase în curs de restaurare

1.

2.

3.

CPL 074: Vase în curs de restaurare

1.

2.

3.

1-2. CPL. 066, 3. CPL. 110: Vase în curs de restaurare

1.

2.

3.

Piese de port din depozitele Tărtăria I și Tărtăria II: 1. Torquesuri și pandativ din depozitul Tărtăria I; 2. Brățări din depozitul Tărtăria I; 3. Fibule din depozitele Tărtăria I și Tărtăria II

1.

2.

3.

Piese de port și harnașament din depozitele Tărtăria I și Tărtăria II: **1.** Ace de păr din depozitul Tărtăria I; **2.** Falere din depozitele Tărtăria I și Tărtăria II; **3.** Falere, *tutuli* și butoni din depozitele Tărtăria I și Tărtăria II

1.

2.

3.

Arme și unelte de fier din depozitele Tărtăria I și Tărtăria II: 1. Celturi din depozitele Tărtăria I și Tărtăria II; 2. Lănci din depozitul Tărtăria II; 3. Spade scurte, daltă și topor cu aripioare din depozitele Tărtăria I și Tărtăria II

„Structura” depunerii în cadrul depozitelor Tărtăria I și Tărtăria II

Depozite din perioada Ha B₃-C descoperite în România

CPL 147: Vase în curs de restaurare

1.

2.

4.

3.

5.

CPL 183: Vase în curs de restaurare

1.

2.

3.

CPL 190: Vase în curs de restaurare

1.

2.

3.

CPL 237: Vase în curs de restaurare

Vase de tip Basarabi descoperite la Tărtăria–Podu Tărtăriei vest

Vase de tip Basarabi descoperite la Tărtăria—Podu Tărtăriei vest